

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**ENVIROMENTÁLNÍ HODNOTY JAKO
SOUČÁST INDIVIDUÁLNÍHO ŽIVOTNÍHO STYLU
A ZÁKLAD NOVÝCH KOLEKTIVIT**

Bc. Monika Mrázová

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra sociologie

Studijní program Sociologie

Studijní obor Sociologie

Diplomová práce

**ENVIROMENTÁLNÍ HODNOTY JAKO
SOUČÁST INDIVIDUÁLNÍHO ŽIVOTNÍHO STYLU
A ZÁKLAD NOVÝCH KOLEKTIVIT**

Bc. Monika Mrázová

Vedoucí práce:

PhDr. Jaroslava Hasmanová Marhánková, Ph.D.

Katedra sociologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen
uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2016

.....

Poděkování:

Mé poděkování patří PhDr. Jaroslavě Hasmanové Marhánkové, Ph.D. za odborné vedení, její trpělivost, ochotu a rady, které mi v průběhu zpracování práce věnovala. Také bych chtěla poděkovat své rodině a přátelům za podporu během celého studia. Mé poděkování neodmyslitelně patří i participantům mého výzkumu, za spolupráci a čas mi věnovaný, při získávání informací pro mou závěrečnou práci.

Obsah

1 ÚVOD	1
2 OD KONZUMNÍCH PROBLÉMŮ, PŘES „HRAVOU POMÍJIVOST“ K (NE)PŘIROZENOSTEM A HLEDÁNÍ JISTOTY ..	4
2.1 Společenské proměny – vznik konzumní společnosti	4
2.2 „Hravá pomíjivost“ a medikalizace spotřeby	6
2.3 Podmanění si přírody a (ne)přirozenosti naší doby.....	8
2.4 Hledání jistoty.....	13
3 NOVÉ KOLEKTIVITY	18
3.1 Nová sociální hnutí	18
3.2 Společenství, nové kolektivity a jiná společenská uskupení.	21
4 NOVÉ KOLEKTIVITY A ENVIRONMENTALISMUS.....	24
4.1 Vznik nových kolektivit jako reakce na všudypřítomný individualismus	24
4.2 Environmentální kolektivity.....	27
5 METODOLOGIE	32
5.1 Východiska analýzy	34
5.2 Etika.....	36
6 VÝZKUMNÁ ČÁST	38

6.1 Každodennost a pravidelné události v životě členů skupiny.	38
6.2 Individuální hodnoty	43
6.2.1 Všeprostupující rizika a význam kvality	44
6.2.2 Nejistota a nedůvěra.....	51
6.2.3 Jídlo jako požitek.....	54
6.2.4 Postoje k environmentálním hodnotám	56
6.3 Formování kolektivity a kolektivní hodnoty v životech jednotlivců.....	62
7 ZÁVĚR	69
8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	75
9 RESUMÉ	79
10 PŘÍLOHY	80

1 ÚVOD

Množství statků a vývoj nových technologií umožnilo vznik nových společenských ér a nových podob společnosti, kde převládá tendence dosáhnout konvenčního štěstí (Jacyno 2012: 29). Žijeme v době a v prostředí „instrumentálního preludu“ (Lipovetský 2010: 246). Přesto mezi námi žijí i jedinci, kteří svůj život nepodřizují jen všudypřítomnému a všeprostupujícímu konzumerismu. Svými postoji se staví proti hyperkonzumnímu stylu života a snaží se tak podporovat tradiční hodnoty, které jsou dávané na úkor módy a konzumu (Lipovetský 2013:30).

Existenci takto smýšlejících lidí, předznamenala Librová již ve své knize z roku 1994, kdy hovořila o lidech, kteří si uvědomují, jakou jejich život zanechává ekologickou stopu na přírodě. Toto uvědomění pak vedlo jedince ke změně postojů, chování, zaměstnání a jejich životní filosofie obecně, za účelem vedení více ekologicky příznivějšího způsobu života, který neblahou stopu na přírodě co nejvíce zmenšuje.

Cílem této práce bylo pak pomocí etnografie jedné malé neformální skupiny ukázat, zda se takto environmentálně motivovaní jedinci objevují i dnes a zda mohou jejich motivace vézt k tvorbě nových kolektivit. Členové skupiny, kteří jsou předmětem výzkumu, reagují svými postoji na vyhrcožený individualismus, ale i všudypřítomný konzumerismus. Jsou to jedinci, kteří se snaží si zajistit co nejvíce potravin z domácí výroby, aby potraviny, které konzumují, byly co nejméně chemicky ošetřeny a co nejvíce odpovídaly přirozeným procesům a koloběhům. Pokud nemohou zajistit potraviny vlastní produkcí, snaží se alespoň nakupovat tzv. ze dvora, od známých nebo si i nějaké potraviny raději pro jejich nedostupnost a kvalitu odpustí. Skrze nutnost si neustále hledat informace pro tvorbu svých hodnot a názorů jsou často vedeni k vyhledávání i stejně souznících lidí. Za tímto účelem se participanti

mého výzkumu také tedy sdružují. Zároveň jsou jejich sešlosti motivovány výrobou a produkcí potravin, které následně společně konzumují. Tímto se pak z mého pohledu mohou environmentálně orientované ideje, které zahrnují i věci denní potřeby, stát iniciátorem v tvorbě nových kolektivit. V rámci výzkumu jsem si tedy kladla otázky, jak a co vede k tvorbě individuálních postojů participantů mého výzkumu? Proč pořádají své sešlosti? Jak tyto sešlosti probíhají a proč se jich vůbec účastní? Jak probíhá komunikace mezi mými participanty? Co je předmětem interakcí a komunikací? Jak se jedinci zapojují do sešlostí? Proč a jak si zajišťují jim odpovídající potraviny? A jak je skrze sdílení potravin, informací a sešlostí tvořena kolektivita?

Skupina lidí, kteří jsou předmětem této etnografické studie, je skupina mých blízkých. Předpoklady mého výzkumu tedy vycházejí z předchozí znalosti těchto lidí. Zároveň jsem v terénu a tedy i při celém sběru dat komunikovala a spolupracovala s podobně názorově souznícími jedinci. V této oblasti je tedy z mé strany patrné určité zaujetí pro věc. Naše známost mi také zajistila snazší přístup do terénu a umožnila, že participanté mého výzkumu se při sběru dat chovali přirozeně a ničím nerušeně. K celé problematice a tedy i k celému textu přistupuji s vlastními zkušenostmi a znalostmi, vycházejícími přímo z praxe a denního života, blízkého i participantů mého výzkumu.

Je tedy již zřejmé, že celá práce je psaná ze specifické environmentálně zaměřené pozice. Z velké části je můj postoj, stejně jako má práce inspirován texty a výzkumy Hany Librové (1994, 2003), která mapuje životní styly ekologicky smýšlejících lidí. V jistém ohledu má práce na výzkum Librové také navazuje. V podtextu se tedy práce staví kriticky právě k již zmíněnému konzumerismu a „přemodernizované“ společnosti, jejíž rizika a nezamýšlené důsledky si často neuvědomujeme. Mé postoje v této oblasti se z velké části staví na stranu mých

komunikačních partnerů. Kriticky tak hodnotím podřizování přírody společnostem a využívání přírody jen pro blaho společnosti.

V teoretické části této práce budou nejprve diskutovány jisté společenské proměny, které přinášejí do společnosti všeobjímající a všeprostupující konzum a jakousi hravou pomíjivost, díky které nás pak na každém kroku obklopují technologie. Lidský život je pak těmito technologiemi významně ovlivněn a dochází k odpoutání člověka od přírody, podmanění přírody a ke vzniku nepřirozeností. Každý jedinec je pak v tomto světě zodpovědný sám za sebe a je kladen větší důraz na jeho individualitu. Nespočet možností a variant žití pak vede k hledání jistot a k hledání podpory stejně názorově souznících lidí. Skrze environmentální oblast se tak začínají utvářet nová sociální hnutí, nové kolektivity a jiná společenská uskupení, kde může jedinec získat legitimitu pro své vědění a názory.

Empirická část textu pak skrze konkrétní příklad jedné neformální skupiny ukazuje, jak je tvořen každodenní život jedinců kolem zajišťování odpovídajících potravin a jak jsou kolem environmentálně zaměřených idejí utvářeny individuální hodnoty členů této skupiny. Poslední část empirie je zaměřena na tvorbu kolektivity v rámci této skupiny.

2 OD KONZUMNÍCH PROBLÉMŮ, PŘES „HRAVOU POMÍJIVOST“ K (NE)PŘIROZENOSTEM A HLEDÁNÍ JISTOTY

2.1 Společenské proměny – vznik konzumní společnosti

Naše společnost, myslíme-li tím společnost, ve které nyní žijeme, je často definována jako postmoderní. Ačkoli v této práci nejde o rozebrání toho, co to postmoderna je a zda v ní žijeme či nikoliv, ráda bych na začátek uvedla pár vztažných bodů, kterými Petrussek postmodernu definuje. Prvním bodem jsou pro něho zásadní proměny v organizaci výroby. Na druhé místo řadí pluralizaci životních stylů a poté rozvoj nových životních vzorců podporujících blahobyť společnosti. Čtvrtým bodem má být proměna vzdělávacího systému, dále pak je klíčový růst vlivu médií. Represe je v dalším bodě nahrazena sváděním, což je metoda kombinující splnitelné a nesplnitelné nabídky, které stabilizují sociální každodennost. Za sedmá se proměna společnosti projeví ve změně hodnotových vzorců a ve vzniku postmoderní mentality. V dalších bodech je pak zachycen i šířící se multikulturalismus a globalizace politických procesů. Globalizace je zde spojena se vznikem nových forem sociální diferenciací (Petrusek 2007: 33 – 34). Tyto charakteristiky odkazují k určitým možnostem, které se v současné době jedincům nabízejí. Jsou to jisté možnosti žití a vyžití, které přinášejí větší prostor pro rozvíjení individuálních hodnot a vizí. Jedinec se tak stává více odpovědným sám za sebe a stává se tak více svobodným individuem. Má se řídit svými emocemi a pocity. Je jen na něm, jak si bude obhajovat své pozice v tomto světě.

Proměna moderní doby v postmoderní nebyla ale jen v kladení většího důrazu na individuum. Lipovetský vnímá tento zlom i v rozšíření principů konzumu. Časově lze tyto změny umístit do druhé poloviny 20. století. Především rozmezí let 1880 až 1950 bylo obdobím nárůstu

průmyslové výroby a s tím související distribuce výrobků. Tyto průmyslové změny jsou především spojované s masivním rozvojem dopravy a komunikací. Později se spojují i s rozkvětem základních tržních strategií jako je marketing, obchodní domy, vznik výrobních značek, reklamy, atd. Všechny tyto změny jsou strategie typické pro kapitalismus. Druhá fáze (datována přibližně do roku 1950) vzniku konzumní společnosti a utvrzení nové doby odkazuje k rozšíření výroby a masového konzumu do té míry, aby téměř vše bylo dostupné všem společenským třídám (Lipovetský 2013). Mění se organizační logika vnějšího vzhledu, která měla zásadní vliv na celou sféru spotřebního zboží. Byrokracie začíná prostupovat vymezováním věcí a potřeb. Výroba je podřizována urychlené obnově, rozrůzněním a stylizaci vzorů (Lipovetský 2010: 244). Podvědomě se tak šíří i koncept „spotřební společnosti“, která se vyznačuje především vyšší životní úrovní, hojností obchodu a služeb, kultem věcí a činnostmi volného času. Módní průmysl přenáší své trendy a praktiky i na hospodářství a tedy i na věci denní spotřeby. Již nejde o to, jak dlouho nám potraviny vydrží nebo jak jsou pro nás prospěšné, ale jaký mají obal a zda jsou módní či vkusné. V hospodářství tak začíná vládnout pomíjivost (ibid: 244 – 247).

Po druhé světové válce tak spotřeba výrazně narůstá a firmy jsou neustále tlačeny k inovacím a neustálému vytváření nových druhů výrobků, které jsou buď inovativní, nebo jen o něco vylepšují předešlý výrobek. Převládá tak systém rychlého zastarávání, což ve společnosti posiluje a ukotvuje masovou výrobu a spotřebu. Všudypřítomné vědecké pokroky společně s logikou konkurenčního trhu a převládající záliba v novotách, umožňují nastolení hospodářského řádu, který se velmi blízce podobá módě (ibid: 245 – 246).

2.2 „Hravá pomíjivost“ a medikalizace spotřeby

V druhé polovině 20. století, tak začínáme být zaplaveni automaty, roboty, téměř každý má doma přístroj, který dokáže upravovat potraviny několika způsoby..., tím jak říká Lipovetský, žijeme v prostředí „instrumentálního přeludu“ (Lipovetský 2010: 246). Věci, které vlastníme, nás denně obklopují a „zlepšují“ tak naše žití. Tyto věci nás přiměly propadnout módnímu průmyslu, „marnivé podívané a více či méně okázalé technické libovůli“ (Lipovetský 2013: 30). Hojnost statků a nové technologie tak daly za vznik novým éram a novým podobám společnosti, kde jde především o dosažení „konvenčního štěstí“. „Konvenční štěstí“ je tvořeno rodinou, domy, automobily, stabilní prací a večery strávenými před televizorem, tvořené především rutinou a konzervatismem. Je to život podle zásad, kde se nevěří a podřizujeme se normám. Zároveň plánujeme život podle možností nabízených systémem nebo dle dostupnosti a nabídky konzumu (Jacyno 2012: 29).

Převládající hyperkonzumní styl života a jakási hypermodernita podpořily ztrátu tradičních hodnot a na jejich místo nastupují principy módy a konzumu. Ideologické diskursy, ale i masová kultura a materiální věci, tak podléhají módě, i když vždy byly podřízeny duchovním a nepomíjivým rámcům (Lipovetský 2013: 30). Aspirace a sny jedince jsou silně ovlivněny potřebami systému (Jacyno 2012: 29). „Nastoupili jsme nekonečný proces desakralizace a desubstancializace smyslu, jímž se vymezuje panství dokonalé módy. Takto umírají bozi: nikoli v nihilistické demoralizaci Západu a v úzkosti z hodnotového prázdna, nýbrž v záškubech smyslu.“ (Lipovetský 2010: 357) Ideové systémy, které dávaly lidem určitý směr bytí, se staly předmětem a zájmem spotřeby a podléhají tak snadné výměně jako třeba automobil (Lipovetský 2013: 31). Všeprostupující konvenčnost spotřeby tak sebou nese hrozbu pasivity,

neautentičnosti a ztráty postavení subjektu, jehož svoboda je projevem možností volby (Jacyno 2012: 29).

Z těchto pohledů nás obklopují nesmyslné „věcičky“, kterými jsme schopni podřizovat náš svět a naše chutě. Lipovetský vidí „hegemonii věcičky“ jako jasný prvek módy, kde nejde o užitečnost věci, ale o jakousi hravost. „Věcička“ nás svádí ke hrám, které poskytují příležitosti (Lipovetský 2010: 246 – 247). Tato hravá pomíjivost potlačuje vzájemnou solidaritu a vědomí společenské sounáležitosti nebo příslušnosti ke skupině, rozvíjí tak osobní zájmy a požadavky. Z Lipovetského pohledu jsme dospěli až do fáze, kdy „komercializaci životních stylů nestojí v cestě žádné strukturální, kulturní či ideologické překážky a kdy soukromá i veřejná sféra života změnily své uspořádání na základě principů spotřeby“ (Lipovetský 2013: 31 – 32). Ve společnosti vzniká jakási duchovní prázdnota, neautentičnost a dochází k rozpadu sociálních pout. Ubohost prožívaného štěstí lidí na pohovce v domácím prostředí má potvrzovat všudypřítomný systém, který nás neustále ujišťuje, že lidé touží jen potom, co jim nabízí systém (Jacyno 2012: 30).

Zároveň lze v tomto kontextu hovořit i o jakési „medikalizaci spotřeby“, kdy se prvky trhu stávají součástí i konceptu zdraví. Systém prostoupil a řídí i veškeré principy spojované se zdravím. V hyperkonzumní společnosti se pak náklady na zdraví radikálně zvyšují. Naše postavení a náš kapitál ovlivňují to, jaké prostředky na vylepšení zdraví si můžeme dovolit. V kontextu této problematiky je zdůrazňována i síla biomoci, kde se zdraví stává jedním z ústředních témat biomoci – „kultivace života zahrnuje pěstování zdraví“ (Parusnikova 2000: 133). Biomoc je moderní forma moci, která poprvé v dějinách klade důraz na život místo pouhého rozhodování o smrti. Tato moc „se ujímá života spíše, než aby hrozila smrtí“ (Foucault 1990:143). Biomoc v těchto rovinách můžeme chápat i jako určitou formu moci nebo vědění, kde je

vytvářen řád, kdy lidé v západním světě jsou zdraví, zabezpečení a produktivní (Dreyfus a Rabinow 1989: 166 in Parusniková 2000: 133). Současné lékařství a celkově postoje ke zdraví, protínají lidské životy téměř ve všech směrech. Zdraví je tak vlivným faktorem volného času jedince, kde můžeme vidět, jak se zdraví stává důležitým atributem v oblasti výživy, turistiky, bydlení ale i kosmetiky (Lipovetský 2007: 60 – 61).

Nejde tedy již o získání kvalitního a barvitého života pomocí šíření konzumu, ale i o udržování a zajištění určité stabilizace zdraví. Parusniková zároveň ukazuje, že diskurs zdraví se v současnosti neomezuje již jen na morální závazky jedinců vůči sobě samému, či ke společenství uvědomělých, civilizovaných spoluobčanů, ale otevírá se tím celá ekologická dimenze. „Zdravě žít je totiž možné jen na zdravé planetě, kde vzduch a voda nejsou otráveny, kde naše potrava není kontaminována chemikáliemi či antibiotiky, kde materiál pro naše obydlí neobsahuje karcinogenní látky, kde sluneční záření není škodlivé kvůli ozónové díře, nemluvě už o ohrožení různými globálními nebezpečími jako tání ledovců, skleníkový efekt či nukleární katastrofa.“ (Parusniková 2000: 132)

2.3 Podmanění si přírody a (ne)přirozenosti naší doby

Ačkoli jsou problémy spojené s proměnami doby jisté a prokazatelné, výzkumy zaměřující se na tuto problematiku se věnují jen všeobecné rovině a počítají jen průměrné hodnoty a opomíjejí individuální hodnoty jedince. Beck se domnívá, že největším problémem doby je, že výzkumy zaměřující se jen na jednotlivé škodlivé substance, nemohou nikdy zjistit přesný dopad a projev škodlivin na jedinci (Beck 2004: 34).

Dle Becka je to problém vyplývající z používání kategorií: pokud je analýza škodlivých látek zaměřená pouze na přírodu a na produkty nemůže podávat zprávu o závažnosti věci, alespoň pokud závažnost popřípadě nezávažnost má vypovídat o lidech, kteří škodlivé látky vdechují nebo polykají (Beck 2004: 34).

Tato problematika ale není jen spojená s konzumem ale i s tzv. „přemodernizovanou“ společností. Objevuje se tak ve společnosti řada diskusí a kritik, které se snaží nabízet návody, motivace a řešení jak se vzniklými problémy této doby naložit. Například šířením myšlenek environmentalismu a ekologického zemědělství. Zároveň se takto orientovanými vizemi nabourává jeden z nebezpečných problémů moderní společnosti. Beck tento problém vnímá a popisuje v produkci kvantity na úkor kvality, vycházející již ze snahy 19. století, tedy ze stavění přírody a společnosti proti sobě (Beck 2004: 12). Snahou moderního světa bylo co největší podmanění si přírody, rozšíření industriálního světa, ale mezi tím nám začaly unikat problémy, které ohrožují naše životy (ibid.: 10 – 11).

Jedním z takových problémů je vysoká dynamika modernizace, která má rozhodným způsobem aktivizovat celou společnost (Keller 2007: 10). Ale na druhou stranu jsme si tímto zvykli na to, že náš svět je řízen přístroji a i rizika našich životů se tak snažíme měřit skrze přístroje. Tím je nám ale umožněno i vyvarovat se osobních chyb a snažíme se odpovědnost přenášet na druhé. Na společnost a na rizika doby aplikujeme různé teorie a vědění expertů, kteří nám neustále „s omračující jistotou zdůrazňují akutně nikdy neexistující nebezpečí.“ (Beck 2004: 10) Přitom se nám neustále vyjevuje neoddělitelná spojitost mezi přírodou a společností, kdy je nebezpečí součástí veškerého dění (ibid.: 11).

Na konci 20. století je příroda tímto již zcela podmaněna a člověk ji včlenil do industriálního systému. Proti hrozbám „vnější přírody“ jsme se naučili bojovat, ale industriální hrozby oné druhé přírody¹ jsou problémem normálního konzumu. „V rámci globálního zamoření a celosvětových potravinových a plodinových řetězců vedou existující ohrožení veškerého života v industriální kultuře ke společenským metamorfózám nebezpečí: běžná životní pravidla jsou postavena na hlavu.“ (Beck 2004: 11 – 12)

Snažíme si pomocí nových technologií podmanit přírodu a tím ovládnout veškeré dění v ní. Bohužel si tím, ale již neuvědomujeme, že čím dál častěji jsou právě touto snahou nabourávány i samotné přírodní časové rytmy. Většina technicky vyspělé zemědělské produkce neustále podmaňuje přírodu a zasahuje tak do přirozeného chodu ekosystémů (Librová 2003: 126 – 127).

Objevuje se tedy jakási nepřirozenost. Biologické funkce se tak staví do rozporu se životním stylem. Člověk se neustále snaží vymykát přirozenému prostředí a vytváří tak nepřirozený nebo můžeme také říci proti přírodě postavený život. Tato nepřirozenost je Podrackým líčena jako vyumělkovaný život, kde se budují nové vztahy k dětem, aby rodičovství co nejméně ovlivňovalo spontánní a stoprocentně prožitý život, kde se k překonávání vzdáleností využívá výhradně dopravních prostředků. Konzumují se potraviny, které by bez chemických prostředků nevyrostly. Bydlí se v domech se stálou teplotou, pracujeme a žijeme v klimatizovaných místnostech bez přirozené mikroflóry, apod. Nejen zmíněnými procesy se stále více prohlubuje nepřirozenost a každý její akt

¹ Druhou přírodou Beck (2004: 11 – 12) nazývá přírodu, která je podmaněna industrializací a je tedy jeho součástí. Této přírodě jsme vydáni na pospas bez jakékoliv ochrany. Tuto přírodu staví do opozice k vnější přírodě, které jsme se naučili bránit stavěním chýší a sbíráním poznatků o ní. Kdežto druhou přírodu, tedy podmaněnou industriálnímu systému jsme si vytvořili sami a neumíme se jí bránit. Je to příroda, která neexistuje a jen stěží funguje bez lidských zásahů.

podmiňuje druhý. Dochází tak k budování „spontánního procesu nepřírozenosti“ (Podracký 2013: 11 – 12).

Kulturní rostliny pro svou nepřírozenost, už jen stěží vyrostou a téměř neplodí bez stálého přísunu chemie, hnojení už je jen umělé, rostliny jsou šlechtěny v laboratořích, aby co nejvíce plodily, již se nespolehneme na přirozenou obranyschopnost rostlin proti plísním, bakteriím a jiným škůdcům a raději je preventivně stříkáme. Nehledí se příliš na to, jak je zatěžováno přírodní prostředí, důležitý je zisk. Z antropologického pohledu vede toto nešetrné zacházení s přírodou ke zhoršování zdravotního stavu lidí. Lidské tělo je neustále nuceno se přizpůsobovat těmto nepřírozeným praktikám a vyčerpává tak svoje biologické zdroje, které tělu mají pomáhat k obraně proti nemocem (Podracký 2013: 21). Příkladů z praxe pro tuto problematiku máme mnoho. Od umělých hnojiv, která mají neblahé dopady jak na říši hmyzu, tak spodní vody, ale i ve snaze urychlit a ušetřit čas při sklizni obilí „roundupovými“ postřiky, po umělé výkrmy hormonálními směsmi od drůbeže po skot.

Vzhledem k předešlému textu tedy není ničím překvapivým, že nové technologie jsou schopné ve své mocnosti deformovat přírodní rytmy. To souvisí s neustálou potřebou zrychlování hospodářské výroby. Zároveň móda tzv. přešlechtěných zahrad přináší a vnucuje přírodě nové polidštěné rytmy. Již v malých zahrádkách je, díky módě krátce zastřižených trávníků narušován přirozený koloběh života. V tomto ohledu je i pravidelná zálivka nebo předpěstovávání plodin v pařeništích a sklenících vnímáno jako zásah do přirozených rytmů (Librová 2003). Jak to potom tedy vypadá v zemědělství, kde jde především o urychlení zisku?

Šlechtění rostlin je inženýry omlouváno jako pouhé pokračování starých praktik z průmyslného zemědělství. Drasticky deformován je i

životní rytmus hospodářských zvířat ve velkovýkrmnách a velkochovech. Jejich růst a doba říje se podřizují potřebám trhu, a proto jsou jim uměle dodávány hormony a speciální výživa. Nejde ale jen o výkrm, kde se radikálně snižuje život zvířete tím, že je jeho jateční váha zkrácena, místo v minulosti běžných šesti let, na méně jak dvacet měsíců. Ale jde i o život zvířete. Slepice v „továrnách na vejce“ nevidí za celý život slunce a jsou namačkané v malých prostorech. O těchto věcech málokdy informují média, a proto když zmizely z obchodů letní a zimní ceny vajec bylo to pro nás samozřejmostí a vítanou záležitostí (Librová 2003: 126 – 127). Jak dodává Librová, „sotva někoho napadlo, že je tato spotřebitelsky příjemná skutečnost vykoupena tragikou života jiných tvorů“ (ibid.:127).

Technologie se ale vždy nevztahují k zrychlování času, někdy jsou využívány i pro jeho zpomalování, téměř zastavování. Takových příkladů můžeme nalézt opět mnoho, od trvanlivého mléka, která má spotřebu více jak půlroku nebo paštiky, která nám vydrží téměř rok. Jak je, ale tohle možné, vždyť naše babičky neustále říkali, že se to musí sníst, aby se to nezkazilo. Potravinářští výzkumníci a technici nám dávají odpověď v podobě konceptu „stop and go faster“, kdy veškeré „trvanlivé“ potraviny jsou upraveny pomocí stabilizátorů a nejrůznějších konzervačních látek. Než k nám dovezou přes půlku Světa zeleninu a ovoce, pečlivě je ošetří chemickým postřikem, abychom vše a kdykoli mohli dostat „čerstvé“ (Librová 2003: 127). Otázkou je zda lze opravdu tyto produkty považovat za ošetřené a ještě čerstvé.

2.4 Hledání jistoty

Většina environmentálních skupin svými postoji reaguje právě na takto vznikající nepřírozenosti. Máme sice velké množství možností, jak projevit svou individualitu a jak žít sám za sebe, ale zároveň je nám tím dáváno velké břemeno, kdy jsme nuceni se o vše postarat téměř sami. Dynamika pozdní modernity je formována politikou života, kdy se nepopírají novodobé cíle a hodnoty jako je spravedlnost, rovnost a participace, ale stále více jsou tyto hodnoty problematizovány. Politika života svazuje tyto problémy s konkrétní existencí jedince, tedy s jeho životním stylem a sebe vymezením jedince (Jacyno 2012: 20). Jedinec má sice například právo rozhodovat o tom, kdy půjde k lékaři a na které vyšetření půjde a na co se nechá léčit, to je ale podle Lipovetského, vše.

Na jednu stranu se stává jedinec klíčovým aktérem v utváření svého zdraví, ale na druhé straně v jakémsi skrytém pohledu podléhá „vědeckotechnické mašinerii“. Lékařská efektivita se tedy z jedné strany snaží dávat jedinci kontrolu nad vlastním životem, dává mu prostor k sebe vymezení, ale na druhé straně vytváří „bezmocného konzumenta“ (Lipovetský 2007: 63). Bezvýchodnost situací a neustálá nutnost rozhodování může jedince často přivádět k životní deziluzi. Proto není divu, že toto individualizované nastavení může ve společnosti vézt, jak říká Bauman, k apatiím jedinců a jejich selhávání (Bauman 2004a).

Individualizace není jediným z kořenů nejistoty v současné společnosti. Jak upozorňuje Beck (2004), člověk svými výtoky, které mají zlepšit jeho životní úroveň, jde ve výsledku sám proti sobě. Jeho nejisté postavení ve společnosti, neustálá potřeba rozhodování a pocit selhání, pak mohou vézt ke sdružování lidí okolo téměř veškerých činností, zájmů i problémů. Je to jakési uspokojení potřeb vyjednávání rolí nebo uspokojení potřeb pomoci, rady a útěchy.

V současné době v kontextu těchto individuálních pozic hledá jedinec sám sebe a nástroje, které by pomohly zlepšit jak jeho zdraví, tak i celý život. Zájem o problematiku špatného stravování, nekvalitních potravin apod., není tedy ničím ojedinělým. Zájem o ekologii, zdraví životní styl, „lepší“ nebo domácí potraviny, zájem o přírodu, lepší životní podmínky a podobná témata jsou dnes totiž často diskutována. Vyplývá to z rostoucí závažnosti těchto problémů, kterým se věnuje řadu autorů. Keller například hovoří o tom, že řada těchto věcí byla v 50. letech 20. století neproblémovými, avšak to se s koncem století výrazně mění a vznikají zde závažné problémy, které se týkají jak sociálních, tak ekologických otázek (Keller 2007: 10).

V současnosti se útoky a kritiky právě proti věcičkám a marnivé spotřebě společnosti zmírňují. Konzum je stále všeobjímající, ale existuje řada výjimek, kdy se stahuje do ústraní. Panující volnost přemíry subjektivních principů a názorů umožnily vytvoření různých životních verzí. Mizí velké ideologické jistoty, aby uvolnily pole působnosti subjektivním názorům. Tyto nové ideje vždy nemusí být tvůrčí, promyšlené, ale jsou početnější a tvárnější (Lipovetský 2010: 337 – 388). Důsledky politiky života ukazují jedincům, že jen žít už se nedá a že je nutné rozhodnutí a volba. Přijímané životní styly fungují na základě principů zkušenosti ale i jako volba k návratu k tradičním stylům života nebo návratům ke kořenům (Jacyno 2012: 42).

Jednotlivci začínají tedy nabývat na významu. Jejich individualita pomáhá ke zlepšování jejich svobodných úsudků. Získávají častěji informace a mohou nezávisle promýšlet skutečnosti a hodnoty světa, v němž ztrácejí nebo již ztratily platnost a řád tradičních hodnot. Tento tradiční řád již nesužuje a nesvazuje lidskou mysl a dává tak větší prostor ve volbě podobyžití (Lipovetský 2013: 34). To znamená, že spotřebitelé se začínají více informovat o tom, co kupují a vyhledávají si informace o

výhodnosti koupě. Spotřeba tak může z jistého pohledu nabývat vyspělejších rovin, kde není vyloučen nárůst zájmu o funkčnost a individuální nezávislost. Lidé začínají vyhledávat kvalitnější, spolehlivější a účelnější zboží.

Dokazuje to taky výzkum od Mackendrick, která hovoří o tom, že problém se netýká již naší osobnosti ale i zodpovědnosti za naše děti. A to je často silnější a větší motivací v tom, najít si své názorové postoje a jít si za nimi. Matky, ale i otcové totiž svými postoji ke kvalitě stravování mohou ovlivnit i kvalitu života a zdraví svých dětí. Proto se řada matek rozhodla, během těhotenství, před ale i při druhém dítěti změnit, to co dítě do svého těla vstřebává skrze tělo své matky. Ukazuje i případ ženy, která se domnívá, že za autismus jejího prvního dítěte, mohou právě toxické potraviny a prostředí, které jí byly vlastní v těhotenství. Proto když čekala své druhé dítě, neváhala a radikálně změnila svůj přístup ke stravování i za cenu odpouštění si některých věcí. Tyto postoje pak nesouvisí jen s potravinami, ale i kosmetikou a věcmi, které nás běžně obklopují. Proto tyto ženy často neváhají a odpouštějí si i jisté módní věci, které nesouzní s jejich ideologií (Mackendrick 2014)

Nemůžeme však říci, že by to znamenalo konec módy. Módní forma tady jistě stále vládne, neboť se stalo více vítané nahrazovat mnohost a podobnost originalitou a individualizací vkusu (Lipovetský 2010: 248 – 249). Přesto je hravá pomíjivost postupně nahrazována promyšlenější spotřebou, která odkazuje k ekologičtějším a „zdravějším“ hodnotám. K této myšlence se také připojují trendy, které v současné době přinášejí větší poptávku po kvalitnějších a regionálních potravinách, ale i s tím spojené ekologické hospodaření. Ekologicky žádoucí nebo prospěšné nemusí být jen stravování nebo třídění odpadu, ale i to, že přineseme ženě na schůzku květinu, nikoli z plantáží z Keni, ale od místního zahradníka. Zároveň je ekologicky šetrné jednání spojené s konzumací

bio potravin, tedy produktů vyrobených ekologicky příznivým způsobem² a pokud je to možné, tak pochází z blízkosti spotřebitelova bydliště (Librová 2003: 24).

Šíření ekologických a tedy i environmentálních vizí, jak dokládají Hajšlová a Schulzová, úzce souvisí i s novými pohledy na kvalitu potravin. Kvalita a jakost potravin pocházejících z ekologického zemědělství je vnímána komplexněji jako výsledek kvality celého zemědělského systému a má v tomto pojetí maximální prioritu. Stává se již zcela běžným, že se věnuje zvýšená pozornost vlivu potravin na zdraví jedinců a jsou čím dál častěji zdůrazňovány negativní projevy konvenčního zemědělství, které se snaží pomocí zvyšování zásahů do výrobních procesů, rozsáhlou chemickou ochrannou rostlin a umělými hnojivy, zajistit co nejvyšší zisk (Hajšlová, Schulzová 2006: 5).

Příklady dokazující snahu hledat zdravější způsob života, může být viděn v propagačních materiálech publikovaných ve Spojených státech a v Kanadě, inspirující rodiče a jejich děti ke zdravějšímu nakupování a stravování. Zdravotní výzkum také v těchto zemích identifikoval těhotné a kojící matky jako nejrizikovější a nejčastější cestu, jimiž se chemikálie dostávají do malých dětí. Obavy z dětské tělesné zátěže pak vyvolali legii populárních knih o netoxické spotřebě a bezpečném nakupování. Tyto publikace jsou věnované těhotným ženám a rodičům malých dětí (Mackendrick 2014: 706).

² Ekologicky příznivý život je ve výzkumu Librové (který proběhl v roce 1992), chápán v souvislosti ochoty lidí žít skromně. Ano mohou sem patřit lidé, kteří se zaslouhují o ochranu přírody, vysazují stromky, perou v bezfosfátových prášcích a nosí do kontejnerů použité sklo. Hlavním kritériem ale jejich výzkumu však byla právě snaha a ochota „ošidit“ se nebo uskromnit svůj život (Librová 1994: 96).

Otázkou však zůstává, jestli je informovanost dostačující a v jaké míře jsou tyto cesty o zdravějším stravování umožněny. Máme tedy vůbec nějaké vyhlídky na lepší budoucnost? Například Librová by nejspíše konstatovala, že ano. Z jistého pohledu jsou tyto vyhlídky právě v šíření již zmiňovaných environmentálních vizí, které reagují na vzniklé problémy a snaží se přinášet i jakousi osvětu, snahou zasvěcených lidí prahnout po jednoduchosti, která je v ekologické ideologii spojena s přirozeností, tedy s principy, které jsou blízké přírodě. Je to i uspokojení touhy být dobrým člověkem, neboť romantikům všech dob a mnoha kultur se jeví ideál jednoduchosti v prostotě přírody, volnosti, v níž žijí její tvorové a zároveň to kontrastuje s umělou a zkaženou civilizací, která svazuje lidskou svobodu. Příroda tak propojuje svobodu, dobrotu a jednoduchost. Dobrý člověk, tedy z tohoto pohledu může být jen ten, kdo je a žije jako příroda, nebo žije v jejím souladu (Librová 2003: 72 – 73).

3 NOVÉ KOLEKTIVITY

V současné době se stává šíření environmentálních vizí jakýmsi trendem, přispívajícím k ukotvení svého statusu. Již v 70. letech 20. století pozoroval Pierre Bourdieu (1984) asketické tendence ve skupinách s vyšším statusem. Brooks (2001), například poukazuje na okázalou skromnost amerických bobos, kdy revoltující bohémský život podřizují bobos nastavenému světu buržoazie. Librová naopak upozorňuje, že v západních zemích některé osoby s vyššími příjmy a vyšším profesním statusem, zároveň také s vyšším vzděláním začínají utvářet subkultury, které oceňují citlivý přístup k přírodě, environmentální informovanost, podporu ekologických iniciativ, ale zároveň i s tím související zdrženlivý postoj ke konzumním předmětům (Librová 2003: 268). V okruhu lidí s vyšším kulturním kapitálem tak začíná být ekologicky příznivý způsob života a environmentální postoje vyzdvihovány na skupinovou normu, stávají se tak statusovou, prestižní záležitostí (Schmidt 1993 in Librová 2003: 268). Environmentální hodnoty se tak snadno stávají součástí kolektivního myšlení a mohou tvořit základ sdružení, nových sociálních hnutí a jiných kolektivních uspořádání.

3.1 Nová sociální hnutí

Bauman (2004b:73) ve své knize, odkazuje na Manuela Castellse, který píše ve své studii *The Information*, že jsme svědky rozvoje sítí, trhů a organizací, ve kterých stále častěji vládne racionální očekávání. Jsou-li tyto rozvoje sítí vnímány jako trend současné západní společnosti, otevírá se nám zde prostor pro všestrannou rozmanitost seskupení společnosti. „Všechna představují formy lidské interakce, v nichž skupina existuje díky tomu, že je přetrvávající sítí vzájemně závislých jednání svých členů.“

(Castells cit. in Bauman 2004b:73) Již zmíněná rozmanitost seskupení lidí, tedy přináší i řadu pojmů, konceptů, které se snaží tyto skupiny popsat, ať už jako nová sociální hnutí, společenství, či kolektivy... Ačkoliv není předmětem této práce vytyčovat hranice a polemizovat nad rozdíly v těchto pojmech, je jistě na místě, alespoň okrajově zmínit definice těchto pojmů a ujasnit tak, využívání těchto pojmů, alespoň pro tuto práci.

Téma a prostor, která nová sociální hnutí utvářejí, jsou neustále předmětem sociálně-vědních diskuzí. Objevuje se tedy řada definicí o tom, jak koncept nových sociálních hnutí můžeme chápat a přistupovat k němu. Například Mario Diani vidí nová sociální hnutí jako neformální sítě aktérů, organizací, skupin ale i jednotlivců, kteří se zabývají problémy a konflikty, týkající se jak materiálních věcí, tak symbolických hodnot, a jejich pozice jsou vyjednávány na základě sdílené identity (Diani 1992: 13). Melucci tuto definici však odmítá jako „empiristickou“ a ve svém přístupu se snaží upozornit analytiku na početní povahu těchto sítí a totožnost, na jejímž principu jsou tato hnutí založena. Melucci také vnímá větší kontrast mezi síťovými formami organizací, zvláštních nových hnutí a více politických, byrokratických hnutí, které jsou spíše typické a problematické v průmyslových společnostech (Melucci 1996: 29).

Nejčastěji se však setkáváme s tezí, že nová sociální hnutí jsou jisté formy kolektivního jednání, jejichž vznik se váže k rozvoji průmyslových společností. Nová sociální hnutí jsou spojována především se studentským hnutím v 60. letech 20. století. Tato hnutí svým způsobem začaly vymezovat prostor pro ekologická, feministická hnutí, ale i hnutí na ochranu lidských práv, ochranu práv gayů, protirasistická hnutí, etnická hnutí, tedy hnutí na ochranu etnických menšin, jak z kulturního tak i náboženského hlediska, nebo hnutí za práva starých lidí nebo anti-psychiatrická hnutí (Crossley 1999).

Z Langmanova pohledu již nemůžeme pohlížet na nová sociální hnutí z pozice neo-marxistické kritické teorie, neboť nejde již o klasický boj dělníků za přerozdělování. Teorie nových sociálních hnutí se spíše dívá na odlišnosti kultur, významů, kolektivních identit a sociálních sítí, aby bylo možné si uvědomit, proč vlastně hnutí vzniklo, co motivuje jeho představitele v alternativní formě bytí, v jejich subjektivních projevech a proč se jejich identita stává prostředkem k transformaci společnosti s vlivem kulturních změn, než specifické právní předpisy. Spory kulturních významů, a vytváření a zároveň i uznávání nových forem kolektivních identit je motivováno vizemi alternativních možností jejich subjektivit v jimi transformované společnosti. Z tohoto pohledu je společnost rovnostářská, pečuje, participuje na veřejném dění, je demokratická a všechny tyto prostředky jsou jakousi socio-kulturní transformací (Langman 2013: 510 – 511).

Abychom mohli tato hnutí pochopit (konkrétně Langman zmiňuje Occupy Wall Street), musíme přehodnotit dědictví nových sociálních hnutí a důležitost identity a kultury v jejich lokalitách jako předmět sociální transformace, které podporují jejich naděje a umožňují tak jejich vize. Langmann nabádá, že v současném neoliberálním kapitalismu, který vyvrcholil v masivní imploze, je nezbytné přehodnotit své ideje. Nyní máme věnovat více pozornosti různým krizím legitimacy, jejich emocionálnímu dopadu a s tím souvisejícím otázkám etiky a vizí. Z těchto pohledů nás mají Occupy Wall Street a podobná hnutí hodně co naučit (ibid.: 521).

Podobné uchopování sociálních hnutí využívá i Harry Vanden, který popisuje převážně hnutí v Latinské Americe. Hnutí jsou zde formována za účelem prosazení práv zemědělců, rolníků a jejich ambice a snažení je vede až do politických sfér. Nová sociální hnutí se zde snaží pomocí své energie a kreativity zapojit do organizací a místní a národní mobilizace.

Jejich růst a dalo by se říci bojovnost, přinesly zcela nové repertoáry akce a povedlo se jim prosadit alespoň nějaké formy „vlády zdola“. Významně změnily tamní politiku a posílili participativní demokratickou praxi (Vanden 2007).

3.2 Společenství, nové kolektivity a jiná společenská uskupení

Společenství je pojem, který odkazuje k sestavě lidí, kteří nejsou jasně definováni či vymezeni, ale jejich názory jsou si blízké. Shodují se tak, na tom co jiní lidé mohou odmítat a právě tomuto společnému přesvědčení propůjčují autoritu. Zásadní v jejich fungování je duchovní jednota. Za základní oporu společenství je pak vnímána shoda, nebo alespoň ochota a schopnost shodnout se. Klíčovými při jejich sjednocování je tedy to, co dané jedince sjednocuje a spojuje, nikoli to co by je mohlo oddělovat. Rozdíly jsou tedy mezi nimi považovány ve srovnání s jejich podobností a sounáležením za podružné. Společenství, jak bylo nyní zde vylíčeno je tedy z Baumanova pohledu vnímáno jako přirozená jednota (Bauman 2004b: 59).

Zároveň nám toto propojení s jedinci dává jistou podporu v našich názorech, neboť jsou tyto názory díky sdílené kolektivitě vnímány jako pravda, která si zasluhuje úctu a uznání. Nejsilnější a nejjistější povahu získá přináležitost ke společenství, tím že jsme přesvědčení, že funguje i bez našeho jednání. „Společenství je častěji než realitou postulátem, výrazem přání a voláním k mobilizaci a semknutí řad.“ (Bauman 2004b: 60) Společenství funguje z přirozeného řádu věci, nevzniká na základě dohody nebo domluvy, prostě je a funguje za účelem potřeb jeho představitelů.

Takto vzniklá a fungující skupina může mít své základy v jakési rezistenci vůči většinové společnosti, jako u tzv. zelených lidí. Tito lidé se na ochraně přírody podílejí aktivně, příroda je pro ně základní orientací. Avšak jejich fungování a odhodlání žít v souladu s přírodou je upevňováno jejich souznící skupinou podobně cítících a smýšlejících lidí. Samozřejmě nemusíme být členem nějaké skupiny, často nám stačí podpora nebo souznění v těchto věcech s partnerem nebo podobně orientovanými přáteli. Sdílení a schvalování společných hodnot člověku dává jistotu, že dělá věci správně a cítí jakési zastání a oporu proti konfliktu s většinou společností (Librová 2003: 284 – 285).

Do společenství jedinci patří „tělem i duší“, naopak organizace pohlcuje jen část osob, které jsou s ní spjaty. Lidé v organizaci mají přijmout své role a budou je hrát v době, kdy jsou v organizaci, nebo pro ni pracují. Na druhé straně se od nich očekává jisté distancování se od organizace, aby si uvědomovali své postavení a mohli tak pracovat na své efektivnosti a také aby nedocházelo k záměně práv a povinností spojených s určitou rolí za práva a povinnosti náležející k jiné činnosti nebo místu. Lidé se stávají součástí organizace, mohou ji i opouštět, ale organizace bude přetrvávat dál. Člověk je v organizaci tímto nahraditelný a člověk zde není ani tak brán pro svou osobnost, ale spíše pro svůj výkon práce (Bauman 2004b: 64).

V jedné z předešlých kapitol bylo zmiňováno mizení tradičních hodnot ze společnosti a s tím převládající a všeobjímající nárůst konzumu, který dává prostor individuálním hodnotám jedincům, to však neodkazuje k mizení intelektuálů, myslitelů a autorit. Tito jedinci právě v této době začínají nabývat na významech a díky upřednostňování argumentace před vynucováním se objevují v popředí společenských uskupení. Názory a mínění jsou předmětem osobní rozvahy, což posiluje nezávislost a jedinečnost jedince, avšak nejistota rozhodnout mezi

pravdivým a nepravdivým často vede k přidružení se do s námi názorově souznící skupiny. Vznikají tak nové kolektivity, které mají různá vyznání založená na moderních legendách. Sekty, které rozšiřují své působení jako nikdy dříve. Paranormální vědy získávají znovu na důvěryhodnosti, nebo se jen objevují spolky, kluby a sdružení kolem téměř jakékoliv věci či životní události (Lipovetský 2013: 34).

4 NOVÉ KOLEKTIVITY A ENVIRONMENTALISMUS

4.1 Vznik nových kolektivit jako reakce na všudypřítomný individualismus

Neustále využíváme předměty, abychom demonstrovali své JÁ, abychom ukázali, kým jsme. Věci nám dávají prostor k sebeuvědomění a sebevyjádření. Zároveň naše kultura individualismu nám dává prostor pro únik z utlačování a omezování, které zakoušíme v panujícím systému (Jacyno 2012: 53).

Životní styl v kultuře individualismu vytváří prostor pro naše sebevyjádření, oblast, kde se prosazuje naše autentičnost a zároveň tím konstruujeme sami sebe, zkoušíme naše různé podoby a máme i prostor pro experimentování (Jacyno 2012: 53). Vlastněním a tvořením fotografií, obrazů, knih a sbírek vyjadřujeme nejen sebe, ale i historickou kontinuitu člověka, a své umělecké a intelektuální zájmy. Náš dům plní více než ochrannou funkci. Vybavení domácnosti pak vypovídá o historii člověka, vyjadřuje kvality, jeho postoje, ale i zájmy a city. Všechny tyto věci odkazují ke vztahu k někomu jinému, abychom dotyčnému ukázali, kdo jsme a vytvořili si vazby na jiné lidi. V tomto pohledu může individualismus přesahovat jistou míru sobectví (Librová 2003: 278 – 279). „Pro člověka žijícího v postmoderním turbulentním světě, prudce měnícím role a kontexty, je čím dál tím obtížnější vytvořit integrovanou osobnost a kontinuální totožnost.“ (Librová 2003: 279)

Zároveň vedle toho je na jedince neustále vyvíjen tlak, aby rozvíjel různé taktiky, jak čelit a bojovat s riziky, která mu v této době hrozí (Parusniková 1998:850). Společnost vyzývá jedince, aby se chopil vlády nad sebou samým, a dochází tak k pěstování kultury ochrany proti rizikům, rozvíjení strategií systematické predetekce a prevence. Tyto

faktory pak umožňují vznik nových sítí disciplín, můžeme také říci nových kolektivit, kde dochází k tvorbě nových identit (Parusniková 2000: 136).

K tvorbě identity dochází právě prostřednictvím sdílení interakcí. Ve zkoumání sociálních hnutí a v rámci sociologie je důležité zabývat se tématem identity, jako procesu individualizace moderních společností. Nástupem a šířením institucí prvních modernit, dochází ve společnosti k prohlubování individualizace. Vzniká zde, jak říká Kopecký dosud „nepoznaný stupeň svobody“, ale i jakési odpovědnosti jednotlivce za dění ve svém životě. Proces individualizace upevňuje potřeby a zájmy našeho já, a tvorba vlastní identity, probíhající prostřednictvím sociálních interakcí, se stává často obtížným úkolem každého jednotlivce (Kopecký 2007).

Na jedné straně je tedy individualizací dána svoboda jedinci, vybrat, zvolit si jak bude žít, jelikož nepotřebuje podporu svých hodnot větší skupiny. Ekologicky příznivý způsob života tak není v individualizované společnosti tak obtížný. Ale na druhé straně tato svoboda snižuje šance a rychlost na šíření takového života (Librová 2003: 280), jelikož si každý musí takovýto způsob života osvojit svými prostředky a možnostmi. Často jsou právě celou řadou mechanismů tito jedinci odsouváni na okraj společnosti jako narušitelé norem či nonkonformismu. Svou jinakostí totiž zpochybňují univerzální platnost hodnot, norem a sociálních institucí daného společenství (Mareš, Sirovátka 2008: 272).

Individualizovaná svoboda sice nutí jedince k neustálým rozhodnutím a tvorbě vlastního postoje, to ale často spíše vede k bezvýchodné situaci a potřebě svá rozhodnutí s někým sdílet. Proto ve společnosti stále častěji vznikají různá uskupení, ale i nová sociální hnutí, která sdružují jedince a umožňují tak sdílet každodenní potřeby jedinců. Proces individualizace je totiž možné vidět i jako etapu na cestě ke sdílení. Jedinci pak nemusejí neustále hledat ospravedlnění pro jednání,

keré není sdíleno jeho okolím. Mario Diani hovoří v tomto kontextu o tom, že nová sociální hnutí se začínají utvářet již v různých sférách. Dříve to byly převážně sféry politické, dnes již nikoli. Nová sociální hnutí se utvářejí ve specifickém sociálním prostředí, kde se snaží něco změnit svou aktivitou a organizací (Diani 2000).

Sdružování ve skupinách je tedy možné vidět, jako jakousi obranu proti přemrštěné a všudypřítomné individualizaci. Bauman (2004a) v individualizaci také vidí problémy, které mohou jednotlivce vézt k apatii a představě, že není možné cokoliv změnit. Proces individualizace Bauman neshledává jako možnost volby a jedinec si tedy nemůže říci, že na tomto procesu participovat nechce (ibid.: 61). Proto je také možné, že v rámci uspokojení svých pocitů, touhy po porozumění, sdílení kolektivity vznikají právě nová sociální hnutí tedy jakési nové kolektivity. To také píše Langman, který hovoří o tom, že pro vznik sociálního hnutí je nejdříve nutné vzbudit kolektivní emoce, jako je „morální šok“. Pak se jedinci mobilizují za účelem vytvořit alternativní identity, nebo za účelem porozumění. Získání identity, jednotlivě nebo i společně je podle Langmana provázané s emocemi, které odrážejí a motivují naši činnost a vzájemnou interakci. Kolektivní identita pak přináší vytoužené uznání, porozumění, které jedinci mohou nalézt jen v členství ve skupině (Langman 2013).

Zároveň se objevují skupiny, které vidí, že velké společenské instituce nejsou schopny řešit otázky, které jsou zásadní pro jejich život (nezaměstnanost, AIDS, environmentální problémy), a proto nechodí k volbám a ani nevstupují do politických stran. Na druhou stranu se sebevědomě stávají aktéry a tvůrci svých individuálních životních drah (Librová 2003: 280).

Ke vzniku skupin se také váže ústřední myšlenka díla Ulricha Becka *Riziková společnost* (2004), kde si klade otázku a zároveň na ni

hned odpovídá: „jak lze nejistotám ducha doby v rámci sociologicky informovaného a inspirovaného myšlení porozumět, jak je lze pochopit. Vůdčí a k tomuto účelu rozpracovanou teoretickou ideu je opět nejspíše možné osvětlit historickou analogií: podobně jako v devatenáctém století modernizace rozložila zrostající agrární společnost a vytvořila strukturu společnosti industriální, rozkládá dnes modernizace kontury industriální společnosti a v kontinuitě moderny tak vzniká nová společenská podoba.“ (Beck 2004: 34) Jsou tedy tyto skupiny lidí prvním krokem vzniku společnosti, která se opět naučí žít více v souladu s přírodou a nebude ničit svět kolem sebe a zdraví všech, přehnanými výdobytky moderní doby? Je tedy možné se domnívat, že díky sociální exkluzi a inkluzi, které umožňují posilování sdílené identity, vnitřní kohezi a integritu, mohou vznikat nové skupiny lidí, vytvářející nové společenské sítě a stavějící se proti rizikům spojeným s výdobytky moderní doby?!

4.2 Environmentální kolektivity

Na předchozí otázky nám možná odpoví právě vznikající nebo nově objevující se nové kolektivity, které se snaží ukazovat a vézt k životu, který je více spojen s ekologickým zacházením s přírodou a poukazováním na špatnosti a nedomýšlené dopady chemických prostředků na lidské zdraví. Vždyť už v 70. a 80. letech minulého století se ujala myšlenka, že významným zdrojem environmentálních změn budou právě kolektivy, které se mohou souhrnně nazývat jako ekologická hnutí (Librová 2013: 54).

Stát se součástí takového kolektivu nemusí znamenat naprosté popření moderního světa, nebo technologických vymožeností. Dle Librové je první impuls pro zlepšení této situace v uvědomění si, že můj život

přináší neblahé zásahy do přírody a má smysl tyto zásahy zmírňovat. Poté už jde jen o to položit si otázku, jak bych mohl žít ekologicky příznivější život (Librová 2003: 20). Environmentálně příznivé chování tedy nemusí být přímo založeno na environmentálních motivacích (Librová 2013: 69). Jejich chování často vychází z uvědomění si, zda je zmíněný nepřírozený život udržitelný, zda je vůbec možné žít odděleně od přírody, když na nás její principy neustále dopadají. Člověk neustále ovlivňuje změny v biologických a fyzikálních procesech na celé planetě. Člověk a vlastně tím i každý z nás nese odpovědnost za osud planety a její další existenci. Podracký hovoří o změně v řízení světa, kdy člověk svým nedokonalým rozumem vládne prostředky, které vedou ke zničení biosféry včetně člověka samotného (Podracký 2013:12).

Všudypřítomným individualismem, který hlásá svobodu rozhodování, projevu a vyznání, dostává jedinec i prostor pro svá rozhodování, jak může zmenšovat ekologickou stopu, kterou v přírodě zanechává bohatá společnost a ukotvovat tak své ekologické ctnosti (Librová 2003: 14). Environmentální situaci tak právě tito uvědomělí jedinci ovlivňují svým každodenním chováním a přizpůsobováním své domácnosti, redukcí nároků na objem a strukturu spotřeby. I když jde sice o nepatrný vliv, má jistě velkou symbolickou hodnotu (Librová 2013: 55).

Zároveň se ve společnosti právě v těchto směrech, rozvíjí několik konceptů, které odkazují a vyzývají jedince, a tím i celou společnost k ekologicky příznivějším hodnotám v hospodaření, či farmaření: ekologické, biodynamické a permakulturální farmaření. Tyto typy farmaření se snaží, ať už s podporou legislativy nebo jen snahy lidí, brát pohled na přirozené koloběhy, závislosti a spontánní rytmy přírody. Dbají na životní prostředí a jeho jednotlivé složky zakazováním používání látek a postupů, které by mohly znečišťovat, zatěžovat a zamořovat životní

prostředí, tedy škodit přírodě i lidem a zároveň se snaží přispívat k ozdravování půdy (Valeška 2009).

Tyto koncepce by ale nemohli fungovat, bez podpory a zapojení neustále se rozšiřujících skupin, které se této problematice věnují a snaží se svůj život těmto konceptům přizpůsobovat. Každé sdružení, nebo můžeme říci i kolektiv mají své ideje a jsou schopní utvářet nové kolektivní identity svých členů (Kopecký 2007). Často jsou tyto kolektivní identity utužovány i v závislosti na způsobu získávání potravin. Podpora ekologických ctností umožňuje sdružování lidí a vytváření nových sítí lidí. Často vychází z tezí, že omezením konzumace „komerčních vajec snížíme zisk provozovatelů hrůzného klecového chovu“ a zároveň mohou nákupem vajec ze dvora podpořit místního farmáře, který má slepice ve volném chovu (Librová 2003: 14).

V momentě kdy si jedinci začínají uvědomovat tyto problémy, revidují v kontextu globálního ohrožení života své hodnoty, reformulují politické metody a cíle a vytvoří si tak nové postoje ekologicky angažovaného humanismu (Parusniková 2000: 133). Zároveň neustálým poukazováním na rizika se jedinci, ale začínají vidět skrze daná rizika a sami se pak chovají v souladu s tím, jak jsou oni i skutečnost podle rizikových faktorů strukturováni. Dochází tak k proměnám jejich názorů, které vyžadují větší informovanost a nutí jedince vyhledávat si další informace jak o rizicích, tak o návodech jak rizikům předcházet a umožní jim to se pak takovými rizikům vyhýbat. Jejich chování je tedy podle těchto principů nově modifikováno (Parusniková 2000: 137).

Jak konstatuje Lipovetský, kult zdraví vyzývá k neustálému zjišťování informací, je nutné se radit s profesionály, kontrolovat kvalitu výrobků, zvažovat a zároveň omezovat rizika, upravovat návyky, zbrzdit účinky stárnutí, docházet pravidelně na prohlídky a činit tak pravidelné bilance (Lipovetský 2007: 61). „Blaženě bezstarostná éra nákupů je pryč

a nadcházející doba patří medikalizované, reflexivní a preventivní hyperkomercializaci, obtížené starostmi a nejistotou a vyžadující od aktérů stále více zodpovědnosti“. (Lipovetský 2007: 61)

Z toho tedy vyplývá, že jak v oblasti zdraví, tak v oblasti environmentalistiky a tedy i v ekologicky příznivém způsobu života je vyžadováno každodenní vzdělávání a vyhledávání informací. Jak jinak by se tito jedinci dozvěděli o negativních dopadech chemických postřiků na zdraví apod.. Jsou neustále tlačeni v rozvíjení svých schopností v oblastech jako je biologie, ekologie, biofilní technologie, ale neobejdou se ani bez základního pochopení historických a sociálních souvislostí lidského vztahu k přírodě. Zároveň jsou neustále nuceni k citlivosti k přírodě, kterou získávají s jejím přímým smyslovým poznáním, ale i k hlubšímu a racionálnímu promýšlení a uvažování o svých životech (Librová 2003: 86). Zkrátka pokud do věcí alespoň trochu vidí, mohou se pokusit nahradit škodlivé výrobky a chování méně škodlivými.

Environmentální postoje a šířící se vědění o neblahých dopadech masové spotřeby, která spíše praktikovala kvantitu na úkor kvality, vedly k vytvoření zprvu možná jen malých „diskusních kroužků“ ať už prostřednictvím internetu nebo malých kavárenských sešlostí, které začaly bojovat a prosazovat tak environmentální hodnoty. Začaly tak ale postupně vznikat skupiny lidí, které můžeme na základě Baumana definovat jako „společenství“. Jsou to skupiny lidí kteří, jak říká Bauman, nemají jasnou definici nebo vymezení, jsou to skupiny lidí, sdílející stejné názory a přesvědčení, a propůjčují jim jistou míru autority (Bauman 2004b: 59). Jejich vznik může být také spojen s tím, že politické systémy současné doby neustále vyzývají jedince k tomu, aby převzali odpovědnost sami za sebe, a tedy aby rizikům čelili sami (Parusniková 2000: 136). Jak říká Keller, s příchodem moderní doby se objevil „svět lidí jako systém zobecnělých vztahů, který je vnitřně diferenciovaný, který

otevívá prostor procesu individualizace a který se snaží fungovat v porovnání s pospolitostmi doby tradiční relativně racionálním způsobem“ (Keller 2008: 990). Z tohoto pohledu je tedy na každém čemu bude ze své racionality podřizovat své bytí.

5 METODOLOGIE

Tato práce byla koncipována jako etnografický výzkum jedné malé neformální skupiny. Cílem výzkumu bylo tedy prostřednictvím etnografických metod zachytit, jak je v rámci této skupiny utvářena sdílená kolektivita, ale i individuální postoje a názory jednotlivců. Výzkum se zaměřoval na specifickou skupinu lidí, která se sdružuje za účelem produkování a sdílení hodnot určených k následné konzumaci. Hodnoty jsou převážně z domácích zdrojů, bez genetických úprav, bez chemického ošetření, apod. Cílem tohoto kolektivu je zajištění nejlepších a nejpřirozenějších potravinových zdrojů pro sebe a svou rodinu.

Při sběru dat bylo využíváno kvalitativní metody etnografie. Data byla sbírána pomocí zúčastněného pozorování na setkáních skupiny pořádaných za účelem výroby, přípravy a konzumace domácích potravin. Tato data byla poté doplněna polostrukturovanými rozhovory s účastníky těchto sešlostí. Zároveň byla data rozšířena i o e-mailovou konverzaci, vedenou mezi účastníky sešlostí.

Kvalitativní výzkum můžeme dle Creswella definovat jako: „proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“ (Creswell 1998: 12)

Etnografický výzkum se pak jako jeden z kvalitativních přístupů provádí s cílem získat holistický obraz určité skupiny, instituce nebo společnosti. Od tradiční etnografie se liší tím, že výzkumník se již nesnaží získat informace o kmeni v odlehlém místě, ale předmětem zájmu je skupina přímo ve vlastní společnosti. Důraz se klade především na

dokumentování každodennosti jedinců tím, že je pozorujeme a vedeme s nimi rozhovory (Hendl 2005: 117 – 118).

Etnografické studie popisují široká spektra zájmů, poukazují na různé perspektivy členů skupiny, obsahy a jejich formy myšlení, popisují interakce a sociální praktiky. Klíčová bývá vždy otázka, jak jedinci společně vytvářejí sociální skutečnost (Hendl 2005: 118). Etnograf tedy může shromažďovat jakákoliv dostupná data, aby s jejich pomocí osvětlil témata, na která je zaměřen daný výzkum (Hammersley-Atkinson 1993:1).

Chceme-li shrnout etnografii do základních znaků, budou tam neodmyslitelně patřit dlouhodobý, nebo opakovaný pobyt v terénu, pružná strategie a zaznamenávání pozorovaného. Dlouhodobý nebo opakovaný pobyt v terénu nám umožňuje odhalit sociální vazby a vztahy ve skupině. Etnograf se tak může buďto otevřeně nebo skrytě účastnit každodenního života lidí. Pozoruje, naslouchá a dělá si záznamy o tom co se děje a shromažďuje tak všechna dostupná data. Pružná strategie pak etnografovi umožňuje doslova pružně reagovat na situace, které nastanou. Měl by se tak umět přizpůsobit a vyrovnat se situacemi, které během výzkumu nastanou, aby mohl zachytit danou kulturu a pozorované vztahy. Posledním znakem je zaznamenávání pozorovaného, slyšeného a prožitého. Pokud je zaznamenávání následné, je závislé na výzkumníkově schopnostech pamatovat si a vybavit si. Proto se nemohou zápisky krýt se skutečností, neboť představují jakýsi transformovaný obraz v autorský text. Ve výsledku, ale jde o to, aby konečná zpráva čtenáře přesvědčila o své hodnověrnosti (Hendl 2005: 119 – 120).

5.1 Východiska analýzy

Zdrojem dat pro tento výzkum byly terénní poznámky, získané z pozorování během sešlostí pořádaných touto skupinou, za účelem produkce „doma“ připravených potravin. Participanti výzkumu jsou tedy jedinci, kteří se aktivně zapojují a zúčastňují se setkání skupiny. V rámci zúčastněného pozorování byly pozorovány jejich interakce, komunikace, jejich vyjednávání rolí a celková participace na přípravě a úpravě potravin, které jsou předmětem sešlostí. V průběhu výzkumu jsem se tedy zúčastnila pěti takovýchto akcí, ale i čtyř sešlostí, které sloužili pouze jako neformální setkání skupiny. Při této akci byly pozorovány především interakce a komunikace mezi zúčastněnými. V rámci pozorování jsem se také zapojila i do e-mailové komunikace. Předpokladem této komunikace bylo, že se stala jedním z hlavních představitelů šíření negativních, ale i pozitivních zpráv a informací ohledně kvality potravin. Při pozorování jsem si tedy kladla otázky: Jak jsou navozované interakce mezi zúčastněnými? Co je předmětem interakcí a komunikací? Jak se jedinci zapojují do sešlostí? Co je předmětem sešlostí? A jak celé sešlosti probíhají?

Dalším důležitým zdrojem dat pro tuto práci byly polostrukturované rozhovory vedené s participanty výzkumu, kteří jsou z výše zmíněné skupiny. Celkem bylo dotazováno 9 participantů. Jsou to komunikační partneři a partnerky, kteří se aktivně podílejí na většině sešlostí, tedy tvoří jakési jádro skupiny. Jelikož skupina není formální ani uzavřená nebylo možné provádět rozhovory se všemi jejími „potencionálními“ členy. Rozhovory trvaly kolem 30 minut a na jejich počátku byl s participanty podepsán informovaný souhlas a byli seznámeni s oblastí a předmětem výzkumu. Zároveň jsem je ujistila o jejich anonymitě. Ačkoli téma práce není nijak kontroverzní a neodhaluje žádné choulostivé ani intimní záležitosti, dotýká se soukromé sféry participantů, proto jim byla zaručena anonymita. Následně byli participanti vyzváni, aby vyprávěli o pořádání

jejich akcí, v čem spočívají jejich akce, proč je vlastně pořádají, co je k tomu vede. Celý rozhovor poté směřoval k jejich názorům na environmentální problematiku a jejich motivace se k těmto věcem nějak vyjadřovat. Rozhovory byly tedy částečně zaměřené na motivace participantů se setkávat a účastnit jimi pořádaných sešlostí a motivace v činnosti získávat „lepší“ konzumní hodnoty (potravin). Hlavní otázka tedy v této části byla, proč pořádají a účastní se takovýchto sešlostí? Další částí rozhovorů pak bylo tedy zaměření na celkové postoje k problematice potravinového průmyslu, nákupu nezbytných potravin, sdílení potravin se skupinou, organizace skupiny a jejich environmentální vize a perspektivy. Konkrétněji jsou tato témata uvedena v Příloze 1: Topic guide, který sloužil jako podpůrný materiál pro plynulé vedení rozhovorů, popřípadě navození dalších témat.

Rozhovory i pozorování byly poté přepsány a překódovány v programu Atlas.ti, aby mohly být použity pro další zpracování. Při zpracování dat byla využívána tematická analýza, kde bylo hlavním cílem identifikovat klíčová témata v datech.

Jakýmsi rozšiřujícím zdrojem dat byla účast na e-mailové konverzaci, kdy mi jedna z komunikačních partnerek výzkumu přeposílala e-maily, které si sdíleli ve skupině. V rámci tohoto pozorování jsem se dostala k informacím, které mezi sebou participanté sdílejí i mimo sešlosti. Zároveň jsem tak měla možnost nahlédnout do témat a zdrojů, kterým se věnují, a které informace a od kterých autorů jsou pro ně zásadní a zároveň považují za důležité se o ně s ostatními podělit.

5.2 Etika

Během výzkumu jsem spolupracovala s osobami, které jsou mi blízké. Proto považuji za nutné zde zvážit, zda a jak naše přátelské vztahy ovlivnily samotný sběr dat. Ze své strany předpokládám jisté zkreslení z důvodu vlastního zapojení do skupiny a z důvodů názorového souznění se skupinou. Na druhou stranu bylo pro mne i mé participanty výzkumu snazší společně komunikovat a hovořit o věcech, které oni sami nepovažují za zvláštní, jelikož jsou to převážně každodenní a pro ně již rutinní činnosti. Také jsem naší známost a naše vztahy považovala za příznivé a žádoucí především při pozorování na společných sešlostech. Participanti výzkumu neměli přede mnou žádný ostych a byli tak více uvolnění, jelikož moje přítomnost nebyla považována za výjimečnou.

Do analýzy dat, ale i do celé výstavby textu neformální vztahy s participanty mého výzkumu jistě také zasáhly. K celé problematice totiž přistupuji již se svými předešlými znalostmi a vlastními zkušenostmi, které ovlivňovaly jak konstrukci textu, tak sběr dat, ale i samotnou analýzu dat.

Při sběru dat jsem zvažovala také etické hledisko především v zajištění anonymity pro své participanty. Před uskutečněním sběru dat, tedy před konkrétními pozorováními byli participanti seznámeni s průběhem a tématem mého výzkumu. Byli také srozuměni s tím, že data budou použita pouze pro mou studijní práci. Zároveň jsem se zavázala zajistit participantům svého výzkumu anonymitu, tedy nikde v práci nebudou použita jejich jména, ani informace odkazující ke konkrétní osobě participantů. Ačkoli není předmětem výzkumu žádné kontroverzní téma, ptala jsem se komunikačních partnerů na osobní věci, proto jim byla zaručena anonymita i při poskytování rozhovorů. Pro zajištění anonymity, tedy odkazuji v textu pouze Participant 1, 2 až 9. Komunikační partneři pak byli srozuměni s průběhem výzkumu a jeho účelem, poté mi byl ode všech poskytnut informovaný souhlas.

V další části práce budu tedy pracovat s daty, získanými pomocí rozhovorů a pozorování. V první části se zaměřím na bližší přiblížení skupiny, tedy je to část věnovaná seznámení s tím, kdo vůbec participanti mého výzkumu jsou. Další část je pak věnovaná individuálním hodnotám mých komunikačních partnerů, kde jde především o zachycení toho, proč dané věci dělají, co je k tomu vede a jak se k celé problematice staví a vyjadřují. Poslední kapitola výzkumné části je pak věnovaná kolektivním hodnotám, tedy jak je prostřednictvím jejich individuálních hodnot utvářena kolektivita. Jak tedy dochází k jejich sdružování, jak došlo k jejich seznámení a jaké mají potenciální šance jako skupina setrvat.

6 VÝZKUMNÁ ČÁST

6.1 Každodennost a pravidelné události v životě členů skupiny

Kdo jsou jedinci, kteří svůj volný čas tráví angažovaností pro podporu přírody a přírodních zdrojů, v zahrádkách a na políčkách, aby zajistili sobě a své rodině kvalitnější a ničím nestříkané potraviny? Na první pohled jsou to naprosto obyčejní jedinci, kteří se v davu na vlakovém nebo autobusovém nádraží lehce ztratí a nebudou ničím vynikat. Ale na druhý pohled zjistíme, že jejich životní filosofie vyplývá z řady životních zkušeností a ze snahy udělat věci tak nějak jinak, pro ně to znamená spíše správe pro sebe a pro přírodu.

„Díky přírodě žijeme, a když ta příroda zanikne tak my zanikneme taky.“ (Participant 1)

Podpora přírody je z jejich pohledu brána skrze zajištění si domácích potravin. Tedy mít co nejvíce potravin a surovin na přípravu a výrobu potravin ze zdrojů, které nepodléhají masovému konzumu. Snaží se si vypěstovat, co nejvíce mohou a zbytek získat opět z co nejméně „komerčních zdrojů“³. Nechtějí totiž konzumovat potraviny, které jsou chemicky ošetřené, na které se používalo mnoho postřiků, jsou uměle vyrobené, nebo vyhnané umělými hnojivy a preparáty. Vzhledem k tomu, že se tedy snaží co nejvíce potravin zajistit z vlastních nebo domácích zdrojů, soustředí se jejich běžný život právě kolem shánění, připravování, pěstování a uchovávání potravin. A právě v této rovině se tito účastníci staví proti všeprostupující konvenčnosti spotřeby, která sebou nese nejen hrozbu pasivity, ale i neautentičnosti a ztráty postavení subjektu (Jacyno 2012: 29).

³ Komerční zdroje jsou zde brány jako zdroje podporující převážně kvantitu výrobku na úkor jeho kvality. (pozn. Autora)

Právě v rámci získávání potravin se začala tato skupina shledávat. Jejich sešlosti jsou pořádané za účelem výroby, přípravy a úpravy pokrmů, které jsou určeny k následné a společné konzumaci. Tyto sešlosti jsou ve větší míře iniciovány pořadatelem, tedy osobou, u které se sešlost koná, nebo jen jakýmsi nadnesením myšlenky, že se již dlouho nic nedělo. Po vznesení návrhu je pak důležitý organizátor, který zajišťuje ingredience a stává se klíčový i v určení termínu konání akce, nebo ve výběru a schválení zúčastněných osob na pořádané sešlosti.

Tuto roli a důležitost této osoby můžeme zachytit v jedné výpovědi komunikačního partnera. Ve výpovědi se hovoří o nejčastější organizátorce sešlostí a hlavně osobě, která zajišťuje a dotváří vyráběné produkty:

„Ona je ta selka že jo... ona je hlava toho statku ... kdyby nemusela chodit do práce, kdyby to tady bylo jinak zařízený, tak ona by byla přesně ta typická selka, která vlastně řídí ten statek... jako já nevím třeba by to bylo úplně jinak jo, ale mě to tak připadá z toho venkovního pohledu jo. Kdyby ten statek umožnil to, že by nemusela chodit do práce, že by je to uživilo, tak ona by byla ten, kdo by to řídil. Vykonávala by určitý činnosti, a chlapi na tom statku potom jsou od toho, aby dělali ty těžší práce. To je typický statek selského typu ... tam vládne ta selka ... Takhle jsem byla v tom Švýcarsku... to byl taky statek selského typu, kdy to tam šéfovala ona a měla na starosti určitý věci, třeba připravovala maso k obědu, ale bramborovou kaši dělala služka... já vidím jako že Tonda je takový poňoukatel, že už se třeba dlouho nic nedělo, aspoň mi to tak ze začátku přišlo a pak v podstatě je to máti, která to celý zorganizuje, obvolá ty lidi a pak to tam celý šéfuje že jo. My už jedeme jenom pomoci. Já taky kdybych měla sama udělat jakýkoliv výrobek tak nevím,

protože neumím celý ten postup, ale vezmi si, co ona dělá ona koření...ona tomu vlastně dělá ten konečný ksicht tomu výrobku.“ (Participant 2)

V setkáních už jen tím, jak jsou iniciovaná, můžeme jen stěží hledat nějakou pravidelnost. Vždy jsou podřízeny vzájemné domluvě. Ani nemůžeme říci, že se jedná o uzavřenou skupinu, jelikož i účast na těchto skupinách je po vzájemné domluvě. Avšak jak již bylo naznačeno výše, pořadatel se často stává tím, kdo ovlivní a rozhodne o tom, kdo se přípravy pokrmů účastní.

Pořádání sešlostí pak pro mé participanty sehrává důležitou roli i v jejich sociálním ale i částečně kulturním životě. Akce jsou nejen motivací si předat zkušenosti, získat tedy i nové dovednosti a osvojit si nové přípravy pokrmů, ale jsou vnímány i jako společenská událost.

„My to děláme hlavně, abychom se společně sešli...abychom si předali své zkušenosti a vyzkoušeli si, jak kdo vaříme ...“ (Participant 1)

„Je to fajn, že se takhle sejdeme, je to příjemně strávený den.“ (Participant 4)

„Jsem živnostník, pracuju doma a téměř pořád, takže je to pro mě taková malá dovolená, malý volno. A hlavně se sejdu s fajn lidmi a je nějaká legrace. Máme to jako takový odreagování“ (Participant 5)

Že je to jakási forma odreagování a dovolené je patrné i z pozorování. Během akcí bylo vidět ze všech stran veselí, radost a vtipkovalo se na nejrůznější témata. Všichni si z tohoto pohledu akce velmi užívali a vypadali velmi uvolněně a klidně. Akce jsou také ideální možností setkávat se, se svými blízkými, jelikož jsou v jejich skupině i

příbuzní, ale i setkávat se s kamarády, se kterými sdílí stejný názor na potraviny. Vidí to i jako součást jejich kulturního života, než aby šli do hospody nebo na zábavu, je pro ně příjemnější se sejít právě s touto skupinou lidí a společně si připravit pokrmy, které jim chutnají a mají dobrý pocit z toho, že jsou výsledkem jejich činnosti a zároveň ví, co ve výrobcích je obsaženo a kdo je vyrobil.

Bližším přiblížením jejich motivací sházet se a volný čas trávit výrobou potravin a jejich následnou konzumací může být opět výpověď jednoho z participantů:

„Určitě tam hraje roli skupina podobně smýšlejících lidí, to kamarádství, to souznění, to bych asi dala možná na první místo. Pak je tam určitě, jako nevím, jestli to může být, třeba to místo, to prostředí. Je to prostředí, které je mi v podstatě blízké, je tam ten statek, že jsou tam ty zvířátka, že tam je jako jakoby prostě statek. Jakoby retro prostředí jako takový. Pak je to určitě vášeň pro jídlo a vášeň pro dobré jídlo...“ (Participant 2)

První impuls pro pořádání těchto akcí se daří jen stěží odhalit. Na otázky jak to celé vzniklo, kdo s tím přišel, často odpovídají jen tím:

„že si chtěli udělat něco dobrého, něco co nám chutná a víme co v tom je“ (Participant 1).

Environmentálně zaměřené jednání je často doménou jedincům s vyšším vzděláním. Toto pravidlo potvrzuje i Brooks (2001) ve své studii zabývající se okázalou spotřebou amerických bobos. Také Librová ukazuje, že právě v západním kontextu takto environmentálně orientované nebo v jejím kontextu spíše dobrovolně skromné ambice mají jedinci s vyšším profesním statusem a s vyšším vzděláním (Librová 1994). Participantů mého výzkumu však tyto aspekty vyvracejí. V rámci

této skupiny se společně shledávají jak jedinci s vysokoškolským vzděláním, středoškolským tak s učňovským vzděláním.

V některých případech by se dalo ale říci, že je jejich vzdělání vedlo nebo předznamenávalo jejich životní filosofii, kterou zastávají, ale nemůžeme to říci o všech. Blízký vztah k přírodě je totiž spojován u několika participantů již s volbou vzdělání, neboť jsou vyučeni jako zahradníci, mají maturitu ze Zemědělské školy, nebo vysokou školu v oblasti ochrany přírody. Z pohledu zaměstnání můžeme vidět, že téměř všichni vykonávají zaměstnání, které je buďto sociálně nebo výchovně zaměřené, v dalším případě pak i v přímém kontaktu s přírodou. Také se mezi participanty objevují osoby samostatně výdělečně činné.

V rámci komunikace, tedy komunikace ve skupině je u participantů zásadní e-mailová konverzace, kde probíhají právě výměny nejen informací o zajímavých událostech v okolí, ale i o kvalitě potravin. Součástí jejich zpráv pak jsou nejrůznější recenze, články odborníků, ale i laiků se svými příběhy ze života, ale i odkazy na nejrůznější videa. Tyto zprávy jsou pak rozesílány ostatním. Často opět tyto výměny probíhají přes ústřední osobu.

„Pošlu to šéfce a předpokládám, že ta to pošle dál.“

(Participant 2).

„No většinou si o tom posíláme maily, tak někdy je to nějaký vtípek, jindy třeba zase recenze. Když je potřeba něco domluvit tak si zavoláme.“ (Participant 7)

Jedinci zastávající environmentálně orientované hodnoty, a především bavíme-li se zde o jedincích, kteří vyhledávají a upřednostňují jen určité podoby a úpravy potravin, jsou nuceni měnit i skladbu jídelníčku. Tito jedinci jsou často velmi dobře informováni o kvalitě produktů, mají přímý kontakt na zahradníka nebo zemědělce, mají

možnost nahlédnout do jeho práce na zahradě, na poli nebo ve chlévě, což zpětně posiluje jejich environmentální znalosti, cítění a motivaci (Librová 2003: 24).

Informovanost sehrává v environmentální oblasti významnou roli. Média se tak stávají i v této rovině mocným hráčem neboť umožňují takto smýšlejícím jedincům nejen vyhledávání a rozvíjení svých znalostí, které je v této oblasti důležité a nezbytné, ale je zde umožněno i sdílení takto získaných informací. S uvědomováním si problematiky a rizikových faktorů dochází totiž k proměně názorů, které vyžadují větší informovanost a nutí jedince vyhledávat si další informace (Parusnikova 2000: 137)

6.2 Individuální hodnoty

Většina volného času je u participantů mého výzkumu podřízena zajišťování jim přijatelných potravin. Může to být jakási reakce na výzvu, že jedinec se má postarat sám o sebe? Společnost, politický systém a vše kolem dává jedinci možnost vybrat si a najít svůj směr bytí a uplatnění. A právě uchopení svých individuálních hodnot bude pro jedince pak klíčové. Odrážejí se nám zde prvky proměny společnosti, kdy se začal klást větší důraz na individuum a hodnoty a emoce jednotlivých individuí (Petrušek 2007: 33 – 34).

Tyto principy jsou pak však ještě více podporované všeobjímajícím a šířícím se konzumem. Tento konzum nám dává téměř vše, na co si jen můžeme pomyslet. Cílem proměny nové doby bylo rozšířit výrobu natolik, aby téměř vše bylo dostupné všem společenským třídám (Lipovetský 2013). A každý si mohl pořídit téměř vše, co si přeje. Trh prostupuje již veškerou sféru lidského života a ovlivňuje i zdraví. Koncept zdraví se tak

stává součástí hyperkonzumní společnosti a možnost pěstovat si zdraví je závislé na našem kapitálu (Parusnikova 2000: 133). Otázkou individuů pak je jak se dokáží v rámci tohoto konzumu pohybovat a jak se popřípadě dokáží od něho odvrátit.

Oblast zdraví je participanty mého výzkumu neustále propojována s kvalitou potravin. Zdraví se opětovně objevuje ve výpovědích jako jeden z důvodů proč shánět kvalitnější potraviny pro sebe a svou rodinu. Koncept zdraví tedy z tohoto pohledu hraje významnou roli při volbě životního stylu. Blíže bude tento aspekt viditelný u výpovědí konkrétních participantů, kdy se právě ke zdraví vracejí a odkazují na něj téměř ve všech tématech.

6.2.1 Všeprístupující rizika a význam kvality

Koncept zdraví je často propojován i s trhem a fungováním trhu, kdy je participanty mého výzkumu trh kritizován za své neustálé stavění kvantity na úkor kvality. Snažení se dosáhnout co nejvíce, bez ohledu na dopady na přírodu ale i zdraví jedinců. Konzum tak není jen o volbě a možnosti toho že si můžeme koupit vajíčka i uprostřed zimy za stejnou cenu jako v létě, ale je z jejich pohledu podřízen pouze tržním hodnotám. Problém je tedy jak ve výrobě, tak i v produkci potravin, což se vše odráží na kvalitě potravin a poté i zdraví jedinců.

„... pokud se nevrátí zpátky na vesnice veškerá výroba potravin, nebudeme zdravě žít a nebude to fungovat. Pokud si bude muset vesnice kupovat vajíčka ve městě a nevíme, kde a kým, byly vytvořeny, tak je to špatně. Je to obchod, je to jen byznys.“ (Participant 3)

Beck právě problematiku konzumu spojuje s přemodernizovanou společností. Neustále a opětovně se zde vyzdvihují rizika naší doby, kdy stavíme kvantitu na úkor kvality. Snaha uspěchat dobu a stát se tak „vyspělejší civilizací“ je viděna za špatnou. Proti vnějším hrozbám přírody jsme se naučili bojovat právě užíváním různých postřiků a „ošetřováním“ potravin, ale zároveň jsme tím postavili životní pravidla vycházející z přírody na hlavu (Beck 2004: 11 – 12).

Beckovo myšlenku podporuje i příklad z praxe participanta mého výzkumu. Ukazuje, jak se využívají moderní prostředky ke zvýšení kvantity, za předpokladu ubírání kvality výrobku. Původně možná s dobrou myšlenkou vytvořený produkt, který měl jistě pomáhat lidem, se stává najednou jedem a škůdcem člověka.

„K čemu se roundup používá? Zabíjí a ničí veškeré vegetativní složky v půdě, hlavně se používá na hubení plevelů před orbou. K tomu byl hlavně určen. To že se dneska používá, aby došlo ke „kvalitnímu“ obolí, je opět byznys a je to špatně. Může se to zakázat, jsou na to páky, otázka je, proč se to neděje. Je to opět lobby velkých firem. Malý zemědělci s tím nic neudělají. Když je 22% lepku a 15% sušina je to ideální, pak se to „zarandoupuje“ a je to pro ně ideál. Totální nesmysl kolikrát se to stříká. Že se stříkají houby, je v pořádku, to se stříkalo vždycky. Ale proč se stříkají stimulanty růstu... Další problém je tam co se týče toho roundupu, je lepidlo. Když se postříká roundupem musí se přidat lepidlo, to je složka která udrží obilí v klasu, než se to stihne posíct. To je složka, která se nedá vymýt, prostě nic. Takže to jde do mlýnů... Co to lepidlo udělá s námi do budoucna, to je otázka.“ (Participant 3)

Je zajímavé sledovat příklady přímo z praxe, kde snaha dosáhnout produktů bez postřiků je trhem zamítnuta a odsouzena. Vše má z tohoto pohledu podléhat tabulkovým výměrám a tak jak zrovna potřebuje trh. Ptala jsem se proto, jak tyto věci postihují zemědělství mého participanta, po případě zda má nějaký příklad, kde je konkrétně vidět, jak se tento systém odráží na jeho produkci.

„... nedosáhnu na tu kvalitu. Kvalitu, kterou požaduje potravinářské lobby. Já dokážu vyprodukovat kvalitní bio potraviny, ale to potravinářské lobby nechce, protože chtějí kvantitu na úkor kvality. A já nemůžu produkovat bio, protože by mě utopily papíry... Konkrétní příklad? Sladovnický ječmen. Byl v nejlepší kvalitě, ale protože nebyl za v času roundupovaný kvůli vlhkosti tak ho sežrali kachny, než aby skončil v pivu.“
(Participant 3)

Do popředí tímto vystupuje otázka nových technologií a podmaňování si přírody. Právě to je jeden z atributů, který vede mé participanty k pěstování, výrobě a shánění potravin z domácího prostředí. Většina techniky vyspělé zemědělské produkce neustále podmaňuje přírodu a zasahuje tak do přirozeného chodu ekosystému (Librová 2003: 126 – 127). Nejde zde už ale jen o „ošetřování“, ale i o celkové znehodnocování potravin za dosažením co největšího zisku. Proto se participantí mého výzkumu snaží zajistit potraviny nejen v sezóně (léto, podzim), ale i uchovat a zajistit si potraviny na celý rok.

„Zavařujeme, děláme si marmelády, aby nebyly ošetřeny konzervanty, prostě přírodní. Bylinky pěstujeme, aby bylo na čaj, vlastně zpracováváme, co se dá. Marmelády, šťávy...co se dá....chleba pečou, když vyšlo najevo, že se vrací 30% starého chleba do pekáren, kde ho opět zpracovávají, tak sem řekla, že rodina nebude jíst plesnivý chleba, protože nevím, kde ho

uchovávají a jak ho uchovávají akorát stále se nemůžeme dobrat pořádné mouky.“ (Participant 1)

Uvědomění si těchto problémů pak vede k celé řadě jednání, ale i snahy vyhledat, co je to špatné a jak tomu předcházet. Mackendrick ve svém článku popisuje právě chování těhotných žen, které si uvědomily, že skrze jejich tělo se do ještě nenarozeného dítěte dostane řada chemikálií. Po narození je pak dítě vystaveno další řadě toxických látek, nejen z prostředí, ve kterém se nacházejí, ale i z potravy, kterou přijímají. Tyto matky se proto rozhodly, ještě před početím změnit svůj jídelníček a sledovat, jak kvalitní a zdravé, v jejich případě co nejméně toxické látky, konzumují (Mackendrick 2014: 715). Všechny tyto postoje jsou závislé na informovanosti a uvědomění si nějakých špatností. Často právě znalosti a informovanost participantů vycházejí buďto přímo z jejich zkušeností, anebo z vyprávění jejich známých a blízkých. Potom nabývají tyto informace více na pravdě a důležitosti, jelikož odkazují přímo k reálným a skutečným situacím.

„Je zajímavé, jak nám neustále tvrdí, hlavně jezedáci, když se o tom s nimi bavíme, že podle nich roundup v tom obilí, když ho sečou, nemůže být. Ale to je nesmysl, vždyť tu rostlinu tím zabijí a ta pak nemá jak ze sebe ten roundup dostat... To nám vyprávěl známý na Moravě, že ve Francii stříkali plevel ve vinohradech roundupem, teda jako jen ty uličky mezi. No a pak našli zbytky roundupu v hotovém víně. No tak mi řekni, jak nemůže být v tom obilí, když zůstalo ve víně, který vlastně ještě projde dlouhým cyklem, než se z něj stane pitné víno. A hlavně je živý, nezabijí ho přímo tím, jako to obilí.“ (Participant 8)

„Jedním příkladem k postřikům je taky žlutá smrt, řepka. To bylo krásný video na internetu, jak často se stříká řepka a jak ty postřiky ubližují zvířatům a všemu kolem. A je dokázaný, že díky

řepce ročně umírá několik set včelstev. Řepka sama o sobě by nevadila, ale ty postřiky na ní jsou jedovatý, a když to stříkají tak to vítr roznese všude po okolí a otráví tím i zvířata v blízkosti a jaký to musí mít pak dopad na lidi. To je asi nemyslitelný.... Právě tam byl pán, který se snažil prokázat, že kvůli tomu, že vedle něj stříkají řepku tak mají jeho koně dýchací problémy. Veterinář mu to potvrdil, ale jezedáci s tím nic neudělají a řeknou, že vše stříkají v normách. No tak kde pak jsme....“
(Participant 1)

Zároveň environmentálně orientované jednání vyžaduje i vůli a ctížadost jedinců najít řešení, jak těmto rizikům a špatnostem předcházet nebo je alespoň zmírňovat. Jednou cestou, a především cestou participantů mého výzkumu je vlastní výroba potravin a s ní související pěstování ovoce a zeleniny, a jejich uchovávání. Vše je za cílem získat co nejvíce ale s co nejlepší kvalitou.

„Tak co pěstuju, bylinky, pěstuju si určité množství, menší množství zeleniny, hlavně listovou, rajčata, papriky, okurky...Jo zavařuju, nejen že jo marmelády, takže vlastně všechny přebytky... zavařuju. Peču chleba... nějaké malé množství pravidelně asi tak 3-4 za týden... Suroviny na něj kupuju výhradně ve mlýnech.“ (Participant 2)

„Máme malou zahrádku, takže co se vejde, ale snažíme se pěstovat ovoce a zeleninu. Pak se snažíme zavařovat, alespoň ty kyselé okurky. A něco mám od rodičů. Maso kupujeme ze dvora, od známých a máme svoje ovce a prasata. Pak máme slepice, takže vajíčka máme svoje.“ (Participant 6)

Maso a vajíčka, tedy produkty živočišné výroby jsou často získávané také z vlastních zdrojů. V momentě, kdy participant nemá

prostory pro vlastní výrobu, nakupuje tyto produkty převážně od známých z domácích chovů nebo od příbuzných, vždy sehrává významnou roli kvalita a původ potraviny.

„Maso nekupujeme, máme svoje hovězí, drůbeží a králíčí. Leda vepřový, ale to bereme zase od chovatelů, přes řezníka.“
(Participant 3)

„No hovězí bereme od švagrový, pak prase si buď koupíme v řeznictví, nebo si vezmeme se švagrovou na půl celý prase. Ryby bereme většinou na sádkách. Jinak maso moc nekupujeme. A uzeniny... no máme zase od švagrový domácí uzený, takže spíš zase tak no. Občas něco koupíme, ale třeba spíš si přivezeme z Německa.“ (Participant 5)

Objevuje se zde i otázka dovozu. Pokud nemohou sehnat kvalitní potraviny v Čechách, nebrání se ani tomu, že si pro kvalitní potraviny dojedou. Jde především o kvalitu, pokud je kvalitní potravina z blízkého okolí je to jediná volba, ale v momentě, kdy nemají z místních zdrojů zajištěnou kvalitu, nebrání se ani shánění potravin za hranicemi našeho státu.

„...koukám na to, z čeho jsou složený. Důležité je složení výrobku. Podstata je složení a kvalita toho výrobku.“ (Participant 3)

Otázka shánění potravin přivádí participanty i na otázku, jak získávat ze dvora když není dostupný. Zde je právě zajímavým aspektem i využívání automatů na mléko, které jsou často lidmi kritizované. Komunikační partneři uvádějí, že s nimi nemají problém, spíše naopak je podporují, neboť to odkazuje k možnosti, jak získat syrové, čerstvé produkty.

„Dost se mi líbí nápad s automaty na mléko. Je to dobrý nápad. Akorát lidi ve městě s tím budou a vlastně už mají problém, jelikož nejsou zvyklí na poctivé mléko od krav. A vlastně to i byl už problém, že někdo skončil v nemocnici... Tak si musí teď to mléko převažovat no...“ (Participant 8)

„Takže kupuju mléko výhradně v tom automatu... syrový, nepřevažuju.“ (Participant 2)

Shánění a zajišťování potravin s co nejmenším chemickým ošetřením, zajištění potravin, které tedy jsou z pohledu participantů co nejvíce zdravé, vede i tyto jedince k neustálé sebe-disciplinaci. Skrze kritiku trhu je právě vidět, jak jsou nuceni, často i složitě si obstarávat a shánět potraviny, které by jim vyhovovali. Jsou limitováni v tom, co si koupí, a co si dají, popřípadě co jsou tedy svým způsobem nuceni si odpustit.

Nejsnazší cesta obstarat si jimi odpovídající potraviny je skrze vlastní výrobu, tedy pěstování a chov. Tyto procedury, ale opět přinášejí řadu práce a povinností, ale i jisté soustředění svých sil. Také to vyžaduje značné omezení ve svém volném čase, kdy by se mohli věnovat sportu nebo odpočinku. Již Mackendrick ukazuje, že právě zajišťování a shánění kvalitnějších potravin vyžaduje jistou míru disciplinace a dostatek vůle a síly (Mackendrick 2014). Tito jedinci se neustále disciplinují, vyhodnocují, co mohou a nemohou konzumovat. Jsou nuceni neustále si vyhledávat informace, o tom co je špatné a co dobré, které výrobky jsou jak kvalitní, apod. Jídlo se zde transformuje do určitých představ, vizí a idejí, které potom slouží k tvorbě nových subjektivních pozic jednotlivců. Skrze jídlo se tak tímto procesem vytvářejí nové subjektivity, které podléhají často kolektivně sdílené sebe - disciplinaci. Můžeme tedy říci, že zde současná riziková individualistická společnost formuje i specifické hodnoty lidí, kteří takto přistupují ke své stravě. A i přesto, že se na první pohled zdá, že

jejich názory jsou v opozici k hodnotám konzumerismu, individualismu a dalším rysům rizikové společnosti, jsou v podstatě jejím nejryzejším vyjádřením.

6.2.2 Nejistota a nedůvěra

Kritika, nejistota a nedůvěra v trh se objevuje dnes téměř na každém kroku. Často se hovoří i o tom, jak pro nás může být zdravé a výživné jídlo, které k nám putuje přes půlku světa a ještě k tomu je sklizené ještě v nezralém stavu, aby vůbec za námi dojelo. Často proto nebýval ani původ potravin uveden. V lepším případě se uváděla zkratka EU. K čemu nám ale tato informace je? Jak říká příručka *Vaříme, cestujeme a žijeme šetrně, ale fajnově (2014: 8)*: „Který kuchař má radost, když vaří ze zmrazených kuřecích prsou z Brazílie? Anonymní gastronomie není ani trochu sexy a už vůbec ne cool“. Stále více lidí prahne po vědění, informovanosti a zajímají se o to, odkud pochází potraviny, které konzumují. Zároveň ona informovanost pak často přináší i prohlubování nedůvěry a nejistoty, jelikož zjistíme, tzv. „jak se věci mají“ a již nevíme, komu můžeme a nemůžeme věřit. Neustálým poukazováním na rizika se jedinci skrze rizika začínají vidět a sami se pak chovají v souladu s tím, jak jsou oni i skutečnost podle rizikových faktorů strukturováni. Jejich chování se pak nově modifikuje podle potřeby a nutnosti si vyhledávat další informace o rizicích a návodech jak jim předcházet (Parusniková 2000: 137).

Problém v otázce trhu se pak tedy objevuje i v zajištění záruk, že potraviny jsou opravdu bez chemického ošetření, nebo tzv. bio, popřípadě pocházející z biodynamického nebo permakulárního zemědělství, apod.. I je často k těmto nálepkám a označením přistupováno skepticky a jsou

vnímány jako uměle konstruované a sledující určité politické cíle, které nemusí vždy úplně vycházet z praxe. K farmářským trhům jsou participanti mého výzkumu často skeptičtí, nevěří obchodníkům a nikdo jim nedává takovou jistotu a přesvědčení o kvalitě, jakou si mohou nabídnout oni sami nebo jim nabízejí známí.

„Musela bych mít opravdu velkou důvěru, v tom, že to není ničím ošetřený chemicky což, jako v dnešní době to nikdo nezaručí, ani nevěřím tím prodejcům na tržišti. A po zkušenostech v hospodářství nevěřím ani těm bio potravinám, protože vím, že to až tak nefunguje.“ (Participant 1)

„Já nemám farmářské trhy ráda, protože nemám tam tu jistotu, že je to tak jak má být.“ (Participant 2)

O vzestupu nejistoty hovoří i Keller. Peníze i moc měly v moderní společnosti chránit jedince v kritických situacích lépe a účinněji, než toho byly schopny předmoderní formy vazeb ochrany a pomoci. Ale právě s tím, jak peníze prostupují veškeré sféry společnosti, se jejich ochranná funkce vytrácí (Keller 2007: 102). „Subsystem ekonomiky je natolik zaujat potřebou své vlastní reprodukce, že s tímto cílem rozkládá veřejný sektor a přenechává zajištění lidského zdroje na něm samotném.“ (Keller 2007: 102) Zároveň se s tímto šíří permanentní nejistota. Nejistota prostupuje a přichází nejen od systému, ale i od jednotlivců. Dochází tak ke zpochybnění a nabourávání systému a bezpodmínečnému zapojení individuí do zajištění vlastní existence (Keller 2007: 102). Systém a s ním spojené zajištění záruk, je kritizováno skrze ekonomiku, kde hlavní roli hrají peníze a moc. Jedinci pak mohou na tuto situaci reagovat jen vlastní činnostmi a angažovaností.

„No nechodíme na ně. Bio je jen opět o papírování a málo kdo to absolvuje jen proto, aby prodával dobrou zeleninu. Většinou

je to zase spíš otázka peněz pro ty lidi. A dnes se prodává jen to, co hezky vypadá, tak nevěřím tomu, že když to mají tak načančaný, že je to opravdu bez chemických postřiků nebo nevyhnaný umělými hnojivy. A na té tržnici mi to nijak ani neprokážou, že je to ok.“ (Participant 8)

Z vylíčených pohledů, není tedy divu, že se u jedinců, kteří do této problematiky nahlíží, objevuje jednání hledající alternativní cestu. Nejde však o návrat k přírodnímu životu dávných předků, ale k uvědomění si problematičnosti lidského počínání na přírodě a nalezením větších radostí než je nakupování, exotická dovolená, a že chceme více naslouchat a rozumět našeptávání svých rozpaků (Librová 2003: 15). Ona nejistota a nedůvěra participantů v trh a systém odkazuje již k pokročilé moderně, kde je společenská produkce systematicky doprovázena produkcí rizik. Tato rizika pak staví jedince před řadu rozhodnutí, která jsou spojena s nesčetským množstvím voleb dané trhem a všeobjímajícím konzumerismem (Beck 2004: 25). V oblasti environmentálně zaměřeného jednání pak jde o uvědomění si, že moje existence je nevyhnutelně spojená se zásahy do přírody, ale také, že má smysl tyto zásahy zmírňovat. Pokud do věcí, alespoň trochu vidím, mám větší šanci a mohu se pokusit nahradit škodlivé výrobky těmi méně škodlivými nebo více přírodními (Librová 2003: 97).

6.2.3 Jídlo jako požitek

Pěstování a úprava potravin se mohou stát i jakousi zálibou. Je to koníček, stává se to rituálem a přináší to participantům radost. Také si participanté mého výzkumu uvědomují, že díky své zahrádce zkonsumují více zeleniny a ovoce, než kdyby si je chodili kupovat. Zároveň se nic nevyrovná tomu, když mohou jít po zahradě a utrhnout si jablko. Vlastně tím naznačují, že i když to na jednu stranu vypadá jako nutnost, pěstovat si a starat se takhle o zahrádku a produkovat si potraviny, na druhou stranu to pro ně přináší požitek, uspokojení a radost.

„Je to fajn, když si mohou děti utrhnout čerstvou jahodu a vím, že je dobrá.“ (Participant 7)

Mít vlastní ovoce a zeleninu, je ale na druhou stranu i jedinou zárukou jak si ze své strany kontrolovat a kultivovat zdraví. V zahradničení se totiž opětovně objevuje propojení kvality potravin a vlivu potravin na zdraví participantů s medikalizací spotřeby, kdy si trh neklade za cíl, zajistit a dodat zdravé a prospěšné potraviny. Ale právě prostupností systému ve všech odvětvích a snahou dosáhnout co největšího zisku, jsme byli nuceni rezignovat na záruky kvality nabízeného zboží a kultivovat si své zdraví vlastními zdroji (Parusnikova 2000: 133).

„Mám hrozně ráda, když jdu vařit a oběhnu si tu zahrádku a natrhám si tu čerstvou zeleninu k tomu jídlu.....mám to ráda prostě a chci, abychom prostě trošičku to zdraví si udrželi než z těch stříkaných a modifikovaných potravin no“ (Participant 1)

Všechny tyto výpovědi vypovídají a odkazují k tomu, že ústřední a důležitou hodnotou v životě těchto jedinců je tedy jídlo a jeho kvality. Librová v kontextu svého výzkumu uvádí, že často si lidé milně myslí, že právě lidé žijící alternativně nebo jen ekologicky smýšlející se vyznačují

promyšleným a ke zdraví vedoucím stravování (Librová 1994: 104 – 105). Tito jedinci se sice odlišují ve svém stravování od zbytku populace, protože jsou limitováni svými pravidly, co je pro ně dobré a co nikoli. Zároveň se ale podřizují jen svým stravovacím návykům nikoliv radám výživových poradců a jiným programům zdravé výživy. Jejich stravování se přiklání spíše k prvkům české kuchyně, ale nebojí se ani experimentovat se zahraniční kuchyní.

Participant se netají tím, že mají rádi jídlo, především dobré a kvalitní jídlo. Vegetariánství moc nepodléhají, přesto jejich kuchyně a přípravy pokrmů obsahují hodně zeleniny a ovoce. A to především díky zahrádkám.

„...protože nikdy toho nesníš tolik, protože to musíš sníst, protože ti to vyrostlo ve skleníku...“ (Participant 2)

Právě vnímání jídla a potřeba vytvořit si dle nich dobré jídlo je zásadní atribut jejich setkání. Jídlo je díky své potřebě, ale i jejich vnímání jídla jako potěšení, „vášně“, radosti a uspokojení vyzdvihováno do vyšší hodnotové pozice. Ovšem nejde o ledajaké jídlo, protože zde hraje právě důležitou roli kvalita ingrediencí, ze které je jídlo připravené, ale i situace, prostor a osoby, které jídlo připravují. To vše dohromady vytváří nejen konzumní hodnotu, ale i hodnotu odmítající všudypřítomný a všeobjímající konzumerismus.

„...vášeň pro jídlo a vášeň pro dobré jídlo... jako jednak po tý stránce chuťový, po stránce kvalitativní a po stránce možnosti samovýroby, vlastně jako zapersonalizování toho jídla, protože to jídlo má duši, protože je tam nejen energie toho jídla, ale i těch lidí, kteří se podílejí na přípravě toho jídla... a určitě to že vím co jim, nejím no name jídla... to jídlo má prostě ksicht.“ (Participant 2)

Jde o vytvoření jídla, které přinese nejen potěšení ze své konzumace, ale stává se motivací ke sdílení chvíl, ale i jakýmsi přenosem energie a zdraví. Důležitý je pak i fakt, že právě tato jídla vedou k vytváření určitých rituálů, které jsou spojené s celou výrobou daného produktu, jeho konzumací, ale i s prostředím a opětovně s lidmi, kteří dané jídlo připravují. Není důležité jen, že to jídlo jedí a jaké je, ale je pro ně zásadní a důležitý i moment přípravy jídla a to i v momentech, které nesdílí se skupinou.

6.2.4 Postoje k environmentálním hodnotám

V těchto rovinách, tedy v momentech, kdy se participantů snaží co nejvíce žít v souladu s přírodou, pak snadno dochází k uvědomování si neblahých dopadů svého života na přírodu, což pak vede participanty k určité angažovanosti v obnově a ochraně přírody. Získávat zdravější potraviny totiž nemusí vždy znamenat, že budeme i zdravě žít. Jak je patrné z textu Parusnikové (2000) diskurz zdraví se dnes již neomezuje jen na morální závazky jedinců vůči sobě samému, ale otevírá se nám zde celá ekologická dimenze. K zdravému životu jedince, totiž neodmyslitelně patří i zdravá planeta, kde nejsme zaplaveni chemikáliemi ... (Parusniková 2000: 132).

Zmenšování své ekologické stopy se pak vždy točí i kolem třídění odpadu. Otázka třídění odpadu není mým participantů lhostejná, přesto v této perspektivě mají řadu výtek, opět schylující se k fungování a snaže zamezit co největší ekologické stopě a odstraňování těžko se rozkládajících materiálů.

„Třídím, striktně třídím bio, protože to potřebuji na zahrádku a striktně třídím papír a tak nějak jako normálně plasty.“
(Participant 2)

„Třídíme bio, to dáváme na kompost do zahrádky, jako přírodní hnojivo. Pak plasty a sklo, papír většinou pálíme, nebo necháváme na zátop, pokud ho není moc. Pak třídíme i železo, protože manžel má dílnu tak kovy vozí do sběru.“ (Participant 4)

Jako problém v této oblasti shledávají opět produkci potravin, která by umožňovala nákup potravin bez obalů, tedy bez plastových sáčků a tím i zmenšovala jakousi ekologickou stopu při nákupu.

„Co mi jako chybí asi, to je to, že bydlím na malém městě, že by se prodávali nebalený potraviny a já bych si našla ty pytlíčky, to je jenom v Praze... víš a i to blbý Rumunsko...je teda fakt že to bylo v tom Carrefouru..v tom největším obchod'áku, ale tam byly všude takové ty násypky jo, ale zase si tam vezmeš ten plastový pytlíček.“ (Participant 2)

V přístupu k třízení se objevuje i vliv partnera, kde se stává partner iniciátorem nejen třídění, ale i jiného přístupu ke stravování a k přírodě. Převážně u mužů se objevuje vliv jejich ženy, která často bývá tím prvním impulsem ke změně postojů.

„Dřív jsem třídil - hoří a nehoří, ale od té doby co žiji s přítelkyní, třídíme, to co můžeme dát slepicím nebo na kompost. Pak plasty a sklo. Papíry většinou zůžitkujeme na podpal. Je fakt, že jsem změnil dost věcí no.“ (Participant 9)

V této výpovědi se nám prokazuje důležitost role partnera. Ačkoliv zde byl právě ve volbě environmentálně zaměřeného jednání zmiňován individualismus, je z této výpovědi jasné, že vždy nejde/nešlo jen o

prosazení voleb a tužeb jedince. V rámci partnerských, ale i rodinných vztahů má často vůdčí roli žena. Z jisté perspektivy to není ničím překvapivým, neboť se zde jedná o atributy, které jsou úzce spojené se zajištěním domácnosti, a ve všech případech právě žena zajišťuje chod domácnosti. Na druhou stranu se tento vliv promítá i do postavení v dalších každodenních činnostech, jako je právě třídění odpadu, ale i přijetí toho, že si nekoupím vše, co mi takříkajíc přijde pod ruku. Z výpovědí participantů bylo zřejmé, že je pro ně již samozřejmostí hledět na kvalitu a původ výrobku.

V rámci pozorování společných setkání jsem si všímala i rozdělování rolí a činností při přípravě pokrmů. Jak samy participanti říkají, není striktně určeno, co kdo bude dělat, každý si vybere činnost, kterou umí, nebo jí chce dělat. „*Všichni přiloží ruce k dílu, někdo krájí, někdo smaží a tak.*“ (Participant 1) Míra nasazení do práce zde nehraje příliš roli, dělají to pro radost a jsou rádi, že se sešli. Nikdo není do ničeho nucen, každý se zapojuje, jak se mu líbí, nebo jak má chuť. Zároveň rozdělování rolí na ženské a mužské pro ně také není moc typické. Ano je zde, již zmíněná, ústřední osoba, žena, která dává jídlu výslednou podobu a to protože má nejvíce zkušeností z kuchyně. Na druhou stranu není ničím ojedinělým, že muž stojí „*většinu dne u sporáku a míchá cibulku.*“ (Participant 2)

Participant mého výzkumu se v jisté míře podobají Pestrým a zeleným, nebo vlašným a váhavým z textů Hany Librové. Pestří a zelení ve výzkumu Hany Librové (1994) bývají často společensky angažovaní, jejich životy jsou provázány jak s kulturní tak i společenskou činností, která je právě motivována jejich snahou žít více v souladu s přírodou a zanechávat na přírodě co nejmenší ekologickou stopu. Pestří a zelení se tak prosazují o zájmy obcí, kulturní programy, ale i osvětu a o zdraví

svých bližních. Nebylo ničím ojedinělým, že se mezi nimi našli starostové, místostarostové, členi zastupitelstva, nebo členi nejrůznějších komisí. Umělci, ale i spisovatelé a spoustu jiných podobně smýšlejících lidí, kteří se aktivně prosazovali o „probuzení života v lokálních komunitách“ (Librová 1994: 112). Jejich změna života je do těchto sfér směřovala sama.

Tyto alternativní formy života, pro něž je typická dobrovolná skromnost, totiž nemají tendenci svazovat jedince a udržovat jeho konání ryze v soukromí. Tedy takto smýšlející jedinci se nedistancují z veřejného prostoru. Často tomu bývá právě naopak. Takto motivovaní jedinci, jak vyplývá i z mého výzkumu, se právě často sdružují a postupně se integrují do sociálního a politického dění (Librová 2013: 70). Jejich ekologická angažovanost pak není omezena jen na jejich domácnost, ale postupně se rozšiřuje i do jejich okolí. Politická sféra tak v této oblasti přináší možnost motivací a podpory těchto skupin, nebo kolektivů, ať už v možnosti prosazení svých cílů nebo jen možnosti navázání dalších kontaktů a snahy o zlepšení alespoň lokálních problémů, tedy hledání možností pro zlepšení podmínek svého žití. Zároveň jim to umožňuje obnovovat přírodní a tradiční zdroje typické pro jejich okolí. Podobné aspekty shledávám i ve svém výzkumu, i když je předmětem tohoto výzkumu malá skupina lidí, její většina je kulturně a společensky angažovaná. Jsou a byli nejen součástí zastupitelstva, ale i z vlastní iniciativy pořádají akce, které pomáhají sdružovat lidi v obcích, nebo připomínat a navazovat na staré tradice jejich kraje.

Zároveň jsou jejich aktivity opět spojené s environmetálními vizemi a využitím volného času. Snaží se svými postoji a jednáním ovlivnit a pomoci k obnově přírody a podpoření obnově přírodních zdrojů a krajiny.

„Snažíme se vysazovat stromky okolo svých pozemků, pak třeba i u toho včelína se snažíme, aby měly ty kytičky, aby měly

větší možnost se napást a nemusely létat až tak daleko. Nehnojíme umělými hnojivy, nepoužíváme postřiky, minimálně spíš vůbec.“ (Participant 1)

Tyto snahy a tendence jsou pak často i nevědomou činností, která je vykonávána takřka dá se říci automaticky, samozřejmě, nebo jen proto, že cítí, že to tak má být nebo je to i k užitku jim samotným.

„...to jsme lovili škeble...ale já nemám nic takového. Já si to neuvědomuji, že bych dělala něco takového... Postřiky nepoužívám, máme budky pro ptáky, máme pro hmyz roury s rákosím a kamenné zídky a vyvýšené záhony pro plazy. Já to беру, tak že si dělám vyvýšené záhon pro to, aby mně nebolely záda. Nepleju, snažím se dělat permakulturu. Přijď se podívat, mám plnou zahrádku rukoly, kdo má dneska plnou zahrádku rukoly, ta je všude. Ta roste všude i na krbu.“ (Participant 2)

Také se v běžně a zcela normálně vykonávaných věcech skrývá i kritika, snažit se a vnímat ekologii a obnovu přírody jen skrze třídění odpadu.

„Ekologie je už podle mě jen to že jdu na procházku do lesa a budu chodit po pěšinkách a ne šlapat všude okolo... Ekologie je strašně moderní a všichni si myslí, že když si koupí sušenku na benzínce a pak od ní obal vyhodí uprostřed lesa do koše, že udělali něco pro přírodu.“ (Participant 3)

Obnova přírody je participanty mého výzkumu viděna jako celkový postoj a život s přírodou. I když participant využívá přírodu k hospodaření, jak on sám říká:

„Snažím se zachovávat přirozený vývoj, abych jí jen nevyužíval. Tak aby byla ta půda živá a bylo tam to, co tam má

být. Ptáci, brouci, a jiná zvěř Hnojím statkovými hnojivý.

(Participant 3)

A zároveň se snaží prosazovat obnovu přírody a kraje ze svého politického a společenského postavení. *„Zasazuji se o obnovu výsadby, nechávám obnovovat staré cesty a vodoteče.“* (Participant 3)

Snaží se tedy skrze své zahrádky, ale i živnost a společenské postavení podporovat přírodu. Uvědomují si své postavení a závislost na přírodě a proto na ní také tak odkazují. Všichni zmiňují bio odpad jako potřebný pro své zahrady, *„co vzešlo z přírody, by se tam zase mělo vrátit“*. (Participant 8) Ale i nutnost zbytečně do přírody nezasahovat. Umělá, tedy průmyslově vyrobená hnojiva nepoužívají, vyvarují se i používání postřiků, aby šetřili přírodu. Vždy je zdůrazňovaná škodlivost těchto prostředků a jejich „nepřirozenost“. Vnímají zkrátka přírodu jako svou součást, ke které se nesmějí stavět zády.

6.3 Formování kolektivity a kolektivní hodnoty v životech jednotlivců

Individuální hodnoty často dominují ve volbě svého způsobu života, ale z druhé strany se jeví individualistická etika jako velmi krátkozraká a je třeba ji nahradit kolektivní vizí. Dellavalle píše o opakovaném apelu na člověka, aby se snažil za každých okolností žít v souladu se svou podstatou. V lidské podstatě je dle tohoto autora zakódovaná přináležitost k celému universu. Člověk může dojít ke své seberealizaci, jen pokud jedná v souladu se svou přirozeností. Bezpečným ukazatelem lidského ubírání pak je lidská etická intuice, kde je důležitá i relace, ve vztahu k druhé bytosti (Dellevalle 2003 in Sokolíčková 2013: 43). „To, co jsem, dlužím těm, kteří mě obklopují, a světu jako celku. Z toho plyne morální závazek člověka vůči přírodě, z níž vzešel.“ (Sokolíčková 2013: 43)

V environmentální etice tak není důležitý jen jednatel, ale je důležitá i osoba názorově souznící. Objevují se zde ústřední zákony, kde je morální povinností člověka přispívat k rovnováze a zachovat tak život celé společnosti. Svoboda vlastního růstu a rozvoje je omezena ve prospěch stabilizace celkového ekosystému. Pak tedy nemůže při odvozování „preskriptivních morálních požadavků vycházet jen z empirických popisů; přírodní fakta a přírodní hodnoty existují spíše paralelně a jsou objevovány společně“ (Sokolíčková 2013: 44).

Společné objevování morálních a přírodních hodnot umožňuje vznik nových kolektivit. Ona zmiňovaná svoboda vlastního růstu a rozvoje vede ke vzniku kolektivit, které mohou mít různá vyznání založená na moderních legendách. Vznikají různé sekty, paranormální vědy získávají opět legitimitu. Ale objevují se i spolky, kluby a sdružení hledající morální hodnoty a duševní uspokojení jedince v oblasti veškerých životních situacích a kolem jakékoliv věci (Lipovetský 2013: 34).

Často si u těchto skupin klademe otázku, kde se vzaly? A také se často udivujeme nad náhodou, která svedla některé lidi dohromady. Pak dochází ve většině případů ke spojení, odkazující k nejruznějším věcem nebo činnostem, původně odlišného žánru, které stejně smýšlející lidi udržují pospolu. Podobně to bylo i u některých participantů mého výzkumu.

„Úplně v podstatě to vzniklo z toho, že se vyhledávají nějakým zvláštním způsobem lidi, kteří mají stejný zájmy a vyhledají se kdekoliv... protože my jsme se potkali na cvičení. Nebylo to kolem jídla, ale že ty lidi mají prostě ještě další podobné zájmy a tím se setkají. No že musí fungovat prostě nějaký kód já nevím, jestli funguje třeba to, že se ty lidi poznají po čuchu... já nevím... protože vezmi si, s jakými lidmi kamarádíš... já nevím, že třeba v té skupině, že se potká určitá skupina lidí u nějaké činnosti. Když bych vzala úplně ten prvopočátek s nimi, tak že v podstatě, to bylo to taichi, takže zase prostě nějaký směr já nevím, takový jako duchovní a v té skupině se v podstatě vyhledají lidi, kteří mají víc věcí společných, jo protože si vezmi, že je tam pak další spousta jiných lidí, se kterými nemáš jako nic společného a nestýkáme se.“ (Participant 2)

Tuto myšlenku potvrzují svými výpověďmi i další participantí, kde prvním pólem poznání byla často i náhoda, nebo opravdu poznání se přes někoho a pak navázání bližších kontaktů, které se skrze jídlo a sdílení právě potravin více upevňovalo. Časem z toho vznikalo pak bližší přátelství, které vedlo k častějším návštěvám a spoluúčastem na takovýchto akcích. V jistých ohledech ale sehrávají roli i příbuzenské vztahy, které jsou skrze pořádané akce skupiny více upevňovány. Zároveň zde vznikají i pracovní vztahy. V rámci skupiny totiž lidé navazují

nejen kontakty, ale získávají i informace o pracovních příležitostech, které více prohlubují vztahy a zájmy skupiny. Vytvářejí tak zacyklené vztahy, kde jsou provázané nejen soukromé, osobní vztahy, duchovní ale i vztahy pracovní. O tom také vypovídá jedna z participantek:

„...protože když to tak vezmeš. Tak se zbytkem skupiny jinak spojená nejsem, že jo. Jo, oni jo, oni jsou jednak rodina a jednak vlastně teď šéfová v práci je šéfka máti. A když si to pak vezmeš tak skupina, to je vlastně skvělý že jo, jak tam vznikají nový zase provázanosti díky tomu a vlastně ségra tam teď pracuje, tahle tam chodí na brigádu a Peťa tam byl a ta původní skupina to taichi, jak tam zůstali ty kontakty. Jo a přes tu ... a oni vlastně teď vytvořili, zase vlastně skupinu přes ty kameny jo a jak se to vlastně celý zasíťovalo.“ (Participant 2)

Společnost z tohoto pohledu prochází jistými procesy změny, především ve svém uspořádání, kde jde do popředí potřeba uspokojit individuální přání a touhy jednotlivce. Opět se zde tedy objevuje individualismus. Na druhou stranu uspokojování individuálních potřeb vede u mých participantů k vyhledávání souznících lidí, kteří jim právě naplňování jejich vizí pomáhají uskutečnit.

Skrze snahu naplnit své individuální přání se tak začínají sdružovat. Individualismus tak vede tímto k tvorbě kolektivit a tvoření nových společenských skupin. Jednotlivci se totiž za účel udržování a podporování svých individuálních hodnot, které jsou v tomto případě spojené s environmentalismem, setkávají a sdružují se v zájmových skupinách. Tyto skupiny jsou pak charakteristické svým egocentrismem, protože vše mohou jejich členové dělat spontánně, jak se jim líbí, a vybírají si jen to, co odpovídá jejich společným zájmům a co je v souladu s principy jejich módy (Lipovetský 2013: 39). Budeme-li na tyto skupiny lidí nahlížet, jako na kolektivy nebo sociální hnutí, můžeme je považovat

za aktéry, kteří nastolují témata identity, jako témata politická, ale zároveň mohou přinášet prostor pro utváření nové identity členů i pro tvorbu sociálních sítí prostřednictvím kolektivního jednání v rámci jejich sociálních interakcí (Kopecký 2007).

Na základě těchto pohledů, hrají ve sdružování roli určité sympatie a vášně pro společnou věc. Zároveň si participantů uvědomují, že sdílet takové to věci nejde opravdu s každým a neexistuje pro ně pak jedna skupina, ale skupin je více. Sdružují se za různými účely s různými zájmy, ale podle toho s jakými názory a vizemi sympatizují. Pak i tato skupina může být součástí jiné třeba větší skupiny, se kterou sdílí další postoje a názory.

„...máš víc skupin...jo třeba máme 1, jo tam jsou třeba nějaký ty kameny. A tam to třeba úplně o tom jídle není jo.“
(Participant 2)

„No tak máme ještě partu, kde chodíme po léčivých místech, a hlavně po léčivých kamenech. Tam z téhle skupiny patří, nebo jako co s námi pravidelně chodí, jsou jen já a další 2. A to protože jsou to člení mé rodiny, tak chodíme společně...“
(Participant 8)

V rámci skupiny jsou, ale i získávané a sdílené potraviny, informace a spousta dalších a různých věcí, která mohou být ostatním k užítku. Předávají si mezi sebou sazeničky, květiny, ale i již hotové výrobky. Není ničím ojedinělým, že si navzájem předají zeleninu, ovoce, prostě vše co mají nazbyt.

Sdílení nejen informací, ale i potravin je patrné již z příprav a pořádání sešlostí. O tomto faktu jsem se mohla přesvědčit i během pozorování. Příprava na takovouto akci je dlouhodobá, nebo dá se říci, že trvá déle a to zejména pro pořadatele. Hlavní iniciátorka např. vepřových

hodů musí totiž dopředu připravit potřebné ingredience, které z velké části jsou ze zdrojů její rodiny. Vzhledem k tomu že mají statek, k tomu má nejvíce příležitostí. Většinou to bývá zajištění masa, vnitřností a jiných potřeb, které dalo by se říci, stěží, a hlavně ke kterým má díky jejich farmaření přístup. Vše uchovává v mrazničce, aby všeho na danou akci bylo dost. Zajišťuje i nákup koření, věcí na naplnění apod.

Zároveň participantů mezi sebou sdílí i potraviny, především zeleninu. Pokud někdo má něčeho nadbytek, nabídne to ostatním a dle potřeby se domluví na prodeji, směně nebo darování. Vedle toho, zde funguje prodej masa, tedy z již zmíněné farmy participantů mého výzkumu. Všichni ostatní participantů si totiž od nich kupují hovězí maso.

„Hovězí maso kupujeme od ségry. Vepřový si pak většinou bereme od řezníka se ségrou třeba na půl, protože celý se nám do mrazáku nevejde. A občas koupíme kuře, ale to spíš výjimečně, kvůli dětem.“ (Participant 4)

„No když máme něčeho nadbytek tak to nabídneme, nebo já jím třeba dám sama, když se mi urodilo hodně dýní tak jsem jim všem dala. A melouny třeba taky. Pak mýváme hodně okurek, ty na zavařování a tak. Prostě čeho máme dost tak o to se tak nějak podělíme.“ (Participant 1)

Také dochází ke sdílení potravin právě v rámci akcí. A to nejen potravin, které se týkají samotné akce, ale jsou to potraviny, které k akci mají přispět a více jí tak obohatit. Je to takové zapojení do akce z domácího prostředí, přispění k přípravě. Tím tedy každý na akci něco přiveze a něčím přispěje, ať už je to rodinný recept, nebo experiment, jakási snaha o nalezení nového chutného pokrmu.

„No tak jako si myslím, že každý přiveze, co uzná za vhodné, že se nabídne dopředu. Ségra vozí buchtu, už je to tam taky zaběhlé že jo, ale zase není to tak že by máti řekla, ségra

upeče buchtu jo. Ale je to takový, že každý jakoby co umí, co si myslí, že umí nejlíp, tak nechci říct, jako že se chce pochlubit, ale taky zároveň tím chce přispět do té skupiny tím svým, co si myslí, že umí dobře. Takže v podstatě co přivezu...domácí chleba..." (Participant 2)

Zapojení do tvorby, tedy nemusí být jen v den konání sešlosti, ale může být i předem. Ovšem není to bráno jako povinnost. Veškeré činnosti i ty potřebné během dne jsou na základě domluvy a vůli jedince. K přípravám se zapojují jedinci, tím že každý může něco přivést. Ať už k jídlu nebo k pití, na ochutnání, na zpestření dne, apod.

Jak již bylo řečeno výše, nikdo není při akcích do ničeho nucen, každý se zapojuje dle své chutě a nálady. Když je potřeba v nějaký moment něco naléhavě udělat, je pronesena spíše žádost než rozkaz.

„...že každý si tam najde, a že když momentálně jako nemáš ani třeba jako chuť něco dělat, tak si tam prostě sedneš a nikdo ti to nevyčítá“. (Participant 2)

Ona možnost volby připravit si dobré a kvalitní jídlo, pak vede k dobrovolné účasti a podílení se na přípravě. Převládající pohoda, ze všech stran ozývající se smích a tedy i dobré naladění, pak vedou k častější potřebě se setkávat a sdružovat. Z jedné malé, z počátku obyčejné sešlosti, se pak stává rituál, který vede k celé řadě dalších zájmů, spojujících jedince v jedné velké společné síti. Tato síť vztahů, motivací, myšlenek, tužeb a přání jedinců pomáhá dávat legitimitu a podporu získaným environmentálním hodnotám a naplňovat potřeby jedince žít více v souladu s přírodou.

Zároveň je v takto motivovaném a orientovaném životě, dle Baumana, snazší nalézt lidské štěstí, neboť objevíme a radujeme se z věcí, které nemají tržní hodnotu a nedají se tedy penězi vyčíslit. Nemůžeme si totiž koupit lásku, ani přátelství, rodinnou pohodu,

uspokojení plynoucí z péče o milovanou osobu, radost z dobře odvedené práce, ocenění, sympatie, respekt spolupracovníků, ani radost z vlastnoručně vypěstované zeleniny, nebo společně uvařeného jídla (Bauman 2010: 14). Jsou to věci, které vycházejí z individuálních potřeb a vizí jednotlivců. Zároveň pak vedou jednotlivce k vyhledávání souznících lidí a k vytváření kolektivů a skupin. Dochází tak ke sdružování se kolem věcí, které bychom mohli považovat za běžné, nebo jen za denní rutinu. Ale pro mé komunikační partnery jsou tyto z prvního pohledu „běžné věci“ motivací a předmětem tvorby kolektivního jednání, kde dochází k obrodě přirozeného života, uspokojení potřeby někam patřit, ale i najít sám sebe. Je to otázka kolektivity, sdružování se a nacházení souznících lidí, kteří mohou dát legitimitu našim přesvědčením a názorům. „Sdílení společných hodnot člověku vyjevuje a stvrzuje, že jeho ekologicky příznivé jednání má smysl, a to i tehdy, když v realitě není dost zřetelný.“ (Librová 2003: 285)

7 ZÁVĚR

Proměny společnosti umožnily vývoj nových technologií, které mají usnadňovat lidem jejich žití. Ne vždy, ale je tento vývoj za účelem ulehčení a zjednodušení žití, vnímán pozitivně. Objevují se zde postoje a názory, které právě poukazují na převrácení základních a z přírody vycházejících hodnot, které bychom měly vnímat jako důležité a zásadní pro naši existenci. Rostoucí síla individualismu, všeobjímající a všeprostopující konzumerismus a stavění kvantity na úkor kvality, to jsou základní koncepty, které jsou v této práci vnímány jako určité motivace se sdružovat a vytvářet kolektivy. Tvorba nových kolektivit je v této oblasti z velké části za účelem hledání jistoty a jakési podpory ve svých názorech a postojích. Neboť právě kolektiv s námi souznících lidí dává určitou legitimitu našim názorům a našemu vědění. Je pro nás pak snazší odolávat tlakům odlišně názorově se vyjadřujícím jedincům.

Již Librová v roce 1994 naznačila, že se zde začínají objevovat jedinci, ale i skupiny jedinců, kteří svým přesvědčením mění své životní cíle, snahy a tendence, vzdávají se často pohodlného, někdy i bohémského života právě ve prospěch ekologicky příznivějšímu životu, nebo jen životu blíže spjatému s přírodou. Ve výzkumu Librové (1994) se participanti často vzdali svých zaměstnání, přestěhovali se na venkov, změnili podstatu svých životů, protože jim to tak přišlo správné.

Participanti z mého výzkumu nám pak prokazují, že šíření takového smýšlení a jednání přetrvává, často však v upravených a různě nastavených „verzích“. Každý z participantů k takovému životu přistupuje jinak a každý svůj život těmito přístupům podřizuje jinou mírou a především jiným tempem. Ani u těch více radikálnějších ze skupiny, nešlo vše naráz. Nejprve to byly menší náznaky, jako založení zahrádky, podpoření zemědělské výroby apod. Ale později docházelo k přizpůsobení celého životního stylu. Změna zaměstnání vedla tak nějak

k sociální, výchovné, nebo zemědělské oblasti. A dnes není ničím ojedinělým, že si participanti odpustí nějaké jídlo či věci, které jim nepříjdou ekologicky příznivé nebo tak nějak přírodní nebo z jejich pohledu zdravé.

Jak již bylo také naznačeno výše, jedinec je významným aktérem v koncipování svého zdraví a svých postojů ke svému životu. Nutnost stanovit si své individuální hodnoty a priority, mohou být jakousi reakcí na všudypřítomný konzumerismus. V oblasti medicíny jsou nám totiž dávány šance volit si své hodnoty, ale na druhou stranu, jak píše Lipovetský, podléháme „vědeckotechnické mašinérii“, kdy jsme jen „bezmocní konzumenti“ (Lipovetský 2007: 63). Často, tak právě v nutnosti a závislosti jen na svých znalostech a nutnosti neustálého rozhodování, jsme přiváděni k životním deziluzím a pocitům zklamání. Jakousi záchranou a podporou pro jedince je pak utváření souznících kolektivů (Bauman 2004a). Individualismus se tak společně s již zmiňovaným konzumerismem přemostňují a transformují do pole nových kolektivů a nových společenských uskupení.

Zde právě participanti mého výzkumu ukazují, že svou politickou a veřejnou angažovaností, scházením se a udržováním kontaktů tak začali navazovat a rozšiřovat nejen sociální, ale i environmentální sítě a dávají tak jasnou zprávu o své snaze zachovat si a udržet své prvotní individuální postoje i do budoucna. Trvalost jejich názorů je právě ukotvena v jejich kolektivě, která jim pomáhá jejich ideologii dávat jistou legitimitu. Zároveň není pro mé participanty ničím ojedinělým, že si vyhledávají řadu informací, odborných i „laických“ článků, které mezi sebou sdílejí a podporují i legitimizují tak ještě více své vědění a názory.

Na druhou stranu se neustále tito jedinci setkávají s nezájmem, ne-li až odporem veřejnosti, podporovaného přetrvávajícím společenským povědomím. Často se takto zainteresovaní jedinci setkávají se

zklamáním, pocitem marnosti, nebo nepoměrem mezi vynaloženou energií a výsledkem. Jak dokáže jedinec odolávat zklamání a tlaku konzumu a veřejnosti, odpovídá jeho mentalitě, psychické výbavě a odolnosti. Souvisí s tím i jistá míra podpory, kterou mu mohou poskytovat podobně smýšlející jedinci, tedy skupina do které se právě tito jedinci integrují (Librová 2013: 56 – 57).

Trvalost kolektivu, skupiny je utužována i trvalostí jejich ambicí. Environmentální snahy a cíle takovýchto skupin mají velkou šanci vytrvat, jelikož si nekladou za cíl změnu celé společnosti a nemají často vysoké nároky. Nejde totiž zde o snahu vytvořit ideálně fungující společnost, která nebude žít na úkor přírody a bude hlásat radikální ideál ekologického, environmentálního života, ale o minimalizování následků lidského jednání na přírodě a na tom jak se dají rizika a jednání škodící přírodě zmenšovat. Na základě nadčasového myšlení se obroda přírody a přirozenosti dá nastolit návratem kulturních vzorců a vytvořením nových sociálních konstrukcí (Podracký 2013: 155). Zároveň se může stát ohled na stav přírody a tedy s tím související šíření ekologických ctností, součástí důstojného a šťastného, tedy i luxusního lidského života (Librová 2003: 15).

Ano vyvstávají zde otázky, po tom kolik lidí vymezujících se proti konzumeristickému způsobu života a zdůrazňující sepětí s přírodou a důraz na environmentální hodnoty v naší společnosti vlastně je? Sama Librová se ve své knize (1994) potýká s otázkou a kritikou, že je jistě na místě, ptát se po četnosti takovýchto lidí. Ale sama říká, že to nemůže být přímým záměrem výzkumů a diskusí, neboť jen těžko nalezneme metodu, která nám odhalí a shrne četnosti lidí prahnoucích a prosazujících alternativní způsoby života. Naopak je pro nás z tohoto pohledu zásadnější že víme, že v naší společnosti žijí lidé, kteří se vzpírají představě o všeobecné orientaci na dosažení vysoké spotřeby. Zároveň

již tedy v 90. letech byla schopna prokázat, že tito jedinci nejsou úplnou raritou (Librová 1994: 99).

Na základě této etnografie jedné malé neformální skupiny můžeme konstatovat, že zjištění Librové (1994) jsou relevantní i více než 10 let po publikování její knihy. Kolektiv participantů mého výzkumu se totiž schází za účelem produkce vlastnoručně vyrobených potravin. Jejich scházení, ale i udržování vztahů je spojováno snahou a tendencemi zajistit sobě a svým blízkým co nejméně chemicky ošetřené potraviny. Zároveň jsou tyto ambice dále podporované a spojené s přístupem k životu, svým environmentálně a kulturně zaměřeným aktivismem a celkovou snahou sdružovat se a utvářet kolektivitu kolem zajištění a tvoření potravin. Zároveň jsou jejich životy často spojené i s jistou mírou angažovanosti za obnovu a podporu přírody a zachování přírodních zdrojů. Tento kolektiv tedy prokazuje, že i po proběhlých a probíhajících společenských změnách, zmiňovaných v předešlých kapitolách, se v naší společnosti nacházejí jedinci, kteří nepodřizují svůj život masovému konzumu a promýšlejí svou spotřebu a dopady svých životů na přírodu.

Netroufám si participanty mého výzkumu řadit mezi pestré a zelené⁴ nebo snad vlažné a váhavé⁵, ale jsou si tito jedinci blízcí (Librová

⁴ Pestří a zelení jsou participanty výzkumu Hany Librové, o nichž píše v knize z roku 1994. Jsou to jedinci, kteří se vzdali často i velmi prestižních povolání, jelikož si uvědomili, že nepotřebují tolik finančního zajištění. Jejich život není podřízen objemem jejich majetku, ani objemem jejich peněžní hotovosti, ale spíše dynamikou nákupu a spotřeby. Založili si zahrádky, našli si práci, která je více baví a naplňuje. Svůj život podřizují tomu, aby zanechávali co nejmenší ekologickou stopu na přírodě, a snaží se svou angažovaností přírodu ve svém okolí podporovat, ošetřovat a zachraňovat.

⁵ O vlažných a váhavých píše Librová ve své knize z roku 2003. Tito jedinci jsou na pomezí rozhodnutí, zda svůj život podřídí environmentálním cnostem a v jaké míře. V této knize se Librová zabývá tím, že i sebemenší projev ekologického chování má smysl. Zabývá se tedy různou škálou různě intenzivních ekologických čností, tedy na charakteristiky jednání prospívající přírodním ekosystémům. Dalo by se tedy říci, že vlažní a váhaví svůj život

1994, Librová 2003). Jsou si blízcí svou snahou zmenšovat svou ekologickou stopu, svou snahou dosáhnout určitých environmentálně zaměřených změn ve svém okolí a především svým sebeobětováním a odepřením si některých komfortních a komerčních věcí. Jak již bylo řečeno výše, takto zaměřené smýšlení nabývá různých podob, proto nemůžeme říci, že se jedná o pestré nebo zelené.

Přesto podobností mezi pestrými a zelenými a participanty mého výzkumu můžeme najít mnoho. Pokud se na to podíváme blíže, první a zásadní podobností je tendence si odepřít potraviny, ale i věci, které nutně nepotřebují, nebo nejsou přirozené, zdravé nebo nepodléhají jejich životní filosofii. Další podobnost můžeme nalézt v již zmíněné angažovanosti, kdy se participanti mého výzkumu i pestří a zelení snaží svou činností podpořit obnovu přírody a zachovávat přírodní hodnoty (Librová 1994). Nejde zde již jen o svou výrobu, své zahrádky, ale jejich činnost se přenáší i do veřejných nebo veřejností sdílených prostor. Není jim lhostejná ani místní politická aktivita nebo angažovanost za záchranu ať už flóry nebo fauny ve svém okolí. Podobají se i ve složení jídelníčku. Většinu ingrediencí na přípravu pokrmů získávají z vlastních dvorů nebo z domácích zdrojů od známých.

Nemůžeme tedy říci, že by se tito jedinci úplně odlišovali nebo naopak byli úplně stejní. Na druhou stranu můžeme konstatovat, že participanti mého výzkumu, jsou jakýmsi pokračovateli zaměřených lidí, o kterých Hana Librová píše ve své knize (1994). Jejich postoje jsou si blízké, ale vzhledem k proměně společnosti a uplynulé době, která dělí mé participanty a participanty Librové (1994), jsou tito jedinci vystavování trochu odlišným pokušením v šíři a nabídce trhu, a asi i v trochu jiné míře.

environmentálním hodnotám, nebo ekologicky příznivému způsobu života podřizují, ale ne ve všech oblastech.

Proto se nebudu raději pouštět do zařazení svých participantů, dle typologie Librové.

Ona rozmanitost environmentálního chování je v současné době podporována i tím, že ekologický nebo environmentálně orientované způsoby života mají velkou tendenci setrvat ve společnosti, jelikož připouští širokou škálu praktik a důslednosti. Environmentální chování také neaspiruje na vyřešení celé ekologické krize, ale jde právě o zmenšení lidské stopy každého jedince na přírodě. Jde jen o to, jak každý dokáže minimalizovat své stopy. A právě tím, že si environmentální jednání neklade za cíl udržitelnost, je vlídnější k lidským slabostem a neodrazuje tak svými nároky své příznivce. Tento způsob života tedy spočívá jak ve vysazování stromků, tak v třídění odpadu, nebo ve snaze šetřit energii, vodu, ale i v radikálnějších způsobu života, tedy ve snaze omezit závislost na konzumní společnosti a žít tak v primitivních podmínkách v souladu s přírodou (Librová 2003: 20). Je to jen o volbě jedince a o tom jak si zvolí, že bude ekologicky souznít a podřizovat svůj život environmentálním hodnotám.

8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Bauman, Z. 2004a. *Individualizovaná společnost*. Praha: Mladá Fronta.

Bauman, Z. 2004b. *Myslet sociologicky*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

Beck, U. 2004. *Riziková společnost. Na cestě k jiné moderně*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

Bourdieu, P. 1984. *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge.

Brooks, D. 2001. *Nová americká elita a její styl*. Praha: Dokořán.

Creswell, J. W. 1998. *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*. Thousand Oaks: Sage Publications.

Crossley, N. 1999. „Fish, Field, Habitus and Madness: the First Wave Mental Health Users Movement in Great Britain.” *British Journal of Sociology*. Vol. 50: 647 – 670.

Diani, M. 1992. „The Concept of Social Movement”. *Sociological Review*. Vol. 40: 1 – 25.

Diani, M. 2000. „Simmel to Rokkan and Beyond: Towards a Network Theory of (New) Social Movements.” *European Journal of Social Theory*. Vol. 3, No 4:387-406.

Foucault, M. 1990. *The Will to Knowledge. The History of Sexuality 1*. London: Penguin.

Hajšlová, J. Schulzová, V. 2006. *Porovnání produktů ekologického a konvenčního zemědělství. Odborná studie VŠCHT*. Praha: Ústav zemědělských a potravinářských informací.

Hammersley, H. Atkinson, P. 1993. *Ethnography: Principles in Practice*. London: Routledge.

Hendl, J. 2005. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

Jacyno, M. 2012. *Kultura individualismu*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Keller, J. 2007. *Teorie modernizace*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Keller, J. 2008. „Jak sociologie přichází o společnost“. *Sociologický časopis*. Vol. 44, No: 5: 989 – 1006.

Kopecký, M. 2007. „Nová sociální hnutí a tvorba identity“. [online] *Socioweb* 7. [cit. 11. 3. 2015]. dostupné z: <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=300&lst=114>>.

Langman, L. 2013. „A new new social movement“. [online] *Current Sociology*. 61(4): 510 – 524. [cit. 18. 3. 2015]. Dostupné z: <<http://csi.sagepub.com/content/61/4/510.full.pdf+html>>.

Librová, H. 2013. „Environmentálně orientované motivace a potenciál zklamání.“ *Sociologický časopis*. Vol. 49, No: 1: 53 – 74.

Librová, H. 2003. *Vlažní a váhaví. Kapitoly o ekologickém luxusu*. Brno: Doplněk.

Librová, H. 1994. *Pestří a zelení. Kapitoly o dobrovolné skromnosti*. Brno: Hnutí Duha.

Lipovetský, G. 2007. *Paradoxní štěstí. Esej o hyperkonzumní společnosti*. Praha: PROSTOR.

Lipovetský, G. 2010. *Říše pomíjivosti. Móda a její úděl v moderních společnostech*. Praha: PROSTOR.

Lipovetský, G. 2013. *Hypermoderní doba. Od požitku k úzkosti*. Praha: PROSTOR.

Mackendrick, N. 2014. „More work for mother. Chemical Body Burdens as a Maternal Responsibility.“ [online] *Gender & Society*. 28(5): 705 – 728. [cit. 5. 1. 2016]. Dostupné z: <<http://gas.sagepub.com/content/28/5/705>>.

Mareš, P. Sirovátka, T. 2008. „Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluze) – koncepty, diskurz, agenda.“ *Sociologický časopis*. Vol. 44, No: 2: 271 – 294.

Melucci, A. 1996. *Challenging Codes*. New York: Cambridge University Press.

Parusniková, Z. 2000. „Biomoc a kult zdraví“. *Sociologický časopis*. Vol. 36, No. 2: 131 – 142.

Parusniková, Z. 1998. „Foucault, Health and Medicine“, recenze. *Filosofický časopis* 46:848-852.

Petrusek, M. 2007. *Společnosti pozdní doby*. Praha: SLON.

Podracký, V. 2013. *Nadčasový humanismus. Aneb konzervativní pojetí krize*. Krásná Lípa: MAREK BELZA.

Popp, T. Lehmannová, A. Kabátová, M. Havlík, M. Berka, P. 2014. *Vaříme, cestujeme a žijeme šetrně, ale fajnově. To se mi líbí*. Plzeň: Plzeňský kraj.

Sokolíčková, Z. 2013. „A nezapomeňte na pokoru. Postavení člověka v environmentální etice.“ [online] *Sociální studia*. 1: 35 – 62. [cit. 7. 2. 2016]. Dostupné z:<

<http://socstudia.fss.muni.cz/sites/default/files/Sokoln%C3%AD%C4%8Dkov%C3%A1.pdf>>

Valeška, J. 2009. „Rozdíly mezi farmařením ekologicky, bio-dynamicky a permakulturně.“ [online] Praha: Asociace soukromého zemědělství [cit.: 13. 10. 2014]. Dostupné z: <<http://www.asz.cz/redakce/tisk.php?lanG=cs&clanek=38507&slozka=5880>>.

Vanden, H. E. 2007. „Social Movements, Hegemony, and New Forms of Resistance“. *Latin American Perspectives*. Vol. 34, No. 2: 17 – 30.

9 RESUMÉ

This dissertation is conceived as ethnographic small informal groups. Members of this group react to their position acrimonious individualism resulting from the efforts of modern times to leave the responsibility for everything on individuals. Through ethnographic methods, this work shows, how is within this group shaped by shared collectivity, but also the individual attitudes of individuals. It is specific group of people, who come together for the purpose of producing and sharing of consumer values, which are from domestic sources without genetic modification, without chemical sprays, etc. The aim this people is to provide for themselves and for their families the best possible consumer values. Within ethnography were carried out interviews and observations of holding gatherings. During these gatherings the group members meet of production and consuming of homemade food. The thesis analyzes the attitude of individuals, who become part of the collectivity, in the context of individualization theory, theory new social movements, and their implications with environmental questions.

10 PŘÍLOHY

Příloha 1.: Topic guide

Oblast	Hlavní otázka - podotázky
akce	V čem spočívají vaše akce zaměřené na přípravu pokrmů?
	➤ Co vás vede k tomu pořádat takovéhle akce?
	➤ Jak vznikly akce? -Jak to celé začalo
	➤ Jak probíhají akce?
	➤ Kdo je pořádá? – organizace, hierarchie
	➤ Kde se konají? Jak často se konají akce?
	➤ Kdo se všechno účastní akcí? Kdo rozhoduje o tom, kdo se zúčastní? Jak se dostane člověk do takovéhle skupiny?
	➤ Jak se Vy konkrétně zapojujete do pořádání a průběhu akcí, jak se dělí činnosti na akce?
Sdílení informací	Sdílíte mezi sebou i informace o jiném dění?
	➤ A co třeba nějaké recenze na potraviny, nebo testy kvality potravin a tak?
	➤ Jste v kontaktu tedy i mimo akce?
	➤ Když se sejdete bavíte se o tom, co jste kde koupili za dobrý nebo špatný jídlo? nebo co jste třeba četli o něčem?
Sdílení potravin	Pěstujete nebo produkuje nějaké potraviny?
	➤ Co Vás vede k produkování svých potravin?
	➤ Předáváte si mezi sebou potraviny?
	➤ Vozíte si třeba ochutnat nějaké jídlo?

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Když sežene třeba někdo nějaké domácí produkty, nakoupí i pro ostatní, nebo je alespoň o tom informuje?
Nákupy	Jak získáváte potraviny?
	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Nakupujete v supermarketech?
	<ul style="list-style-type: none"> ➤ A co si teda všechno produkujete sami?
	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Jak by měl vypadat ideální trh s potravinami?
Ekologie	Co ekologie? Jaký máte vztah k ekologii?
	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Třídění odpadu
	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Jaký na to máte názor, na ekologii?
Skupina	Vnímáš vás jako nějakou skupinu? Kolektiv?
	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Jste uzavřená ucelená skupina?
	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Máte - stýkáte se ještě s další podobnou skupinou?
Demografie	Demografické otázky
	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Pohlaví, věk, vzdělání, bydliště